

ЯНГЫЛЫКЪЛАР

Сергей МЕЛИКОВ:

«Билим беривню аслу масъаласы – жамиятга пайдалы наслуну тарбияламакъ»

6 б.

ЯШЛАНЫ ДЮНЬЯСЫ

15 б.

Ассаламу алейкум, уьюгюзге яхшылыкъ

ЁЛДАШ

ДАГЪЫСТАННЫ ЖАМИЯТ-ПОЛИТИКА ГАЗЕТИ

Читайте новости на сайте
yoldash.ru

02 феврал (чилле) 2024 йыл № 4 (15347)

Маълуматланы милли кьурулушу аянлашдырыла

Бугюнлерде бизин республикабызны тахшагъары Магъачкъаладагъы «Дослукъ» деген жыйындар оьтгерилеген уллу залда болгъан регионара форум агъамиятлы масъалагъа багъышлангъан эди.

Пикру алышдырыв

Уллу залда республикабызны башчылары, тармакъ министрликлерини, шагъар, посёлок, район, юрт администрацияланы вакиллери жыйылгъан. Олар булан бирче Москвадан гелген Росреестрни жаваплы кьуллукъчулары, озге регионлардан гъатта Мурманск, Томск областлардан, Якъут-Саха, Башкырт республикалардан чакъырылып гелген кьонакълар да янаша ерлешгени регионара форумну агъамиятлыгъын ачыкъ этип гьрсетди.

Белгили болгъан кюйде, шо гюн, дагъы да ачыкъ этип айтгъанда, 2024-нчю йылны январ айыны 25-нчи гюнюнде, форумну ортакъчылары айры-айры гюплеге белюнюп гъакълашыв, пикру алышдырыв ёлугъувлар оьтгерилди. Шону учун болмагъа ярай, сав гюн юрюлген гъакълашывланы натижасында кьавшалгъанланы гьнгюн аяп, оланы хошландырмакъ учун форум яшёрюмлени бийивлери ва тамазаланы йырлары булан ачылды.

Гюнлюк низамгъа салынгъан масъалагъа байлавлу форумну ортакъчыларына Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликов англаыв берди.

– Форумну ортакъчылары ре-

спубликабызны яшавлукъ-экономика масъалаларын ёрукълашдырывгъа байлавлу болуп алданокъ оьтгерилген гъакълашыв жыйындарда берилген таклифлерине разилигимни билдиремен. Гъасилин чыгъарагъанда шоланы бири-си де тергевсюз кьалмажагъына да сизин инандырмагъа сюемен, – деп башлады озюнсю сезюн Сергей Алимович. – Эсгерилген проект уьлкебизни башчыларыны таклифине гьре Дагъыстанда биринчилеринден болуп оьтгерилгени гъакъда да айрыча эсгермеге тюше. Ерлерден жыйылагъан маълуматланы машинлешдириден, демек, экономиканы имканлыкъларындан пайдаланыв тийишли маълуматланы толу кюйде жыйыгда аслу ерни тутажакъ. Янгы заманны талапларына арт бермеге ошамай. Адамлар ва шолай да кьурумлар – ер ва мюлк есилери кагъызларын онгарып толу кюйде ачыкъгъа чыгъармаса, пачалыкъ кемекден магърюм къалажагъын англама заман болгъан. Шону гъисапгъа алып, артдагъы йыл бизин республикабызда ер ва мюлк есилерин толу кюйде ачыкъгъа чыгъарывгъа байлавлу болуп тийишли гъазирлик гьрюлдю демеге ярай.

Савлай Россияда йимик, Дагъыстанда да гъар тюрлю

бойларда-регионларда кеп кьадардагъы миллетлени вакиллери бирлешип яшай. Айтмагъа сюегеним, бугюн бир-бирибизге гъюрмет булан янашып гъакълашмагъа-гъаллашмагъа «Дослукъ» уьйде жыйылгъаныбыз да негъакъ тьююл.

Эришивлюкlege себеп болмасын

Республикабызны баш гъакими эсгергени йимик, топуракъ, мюлк ва шолай да табиат байлыкъларыбыз миллетлени арасында эришивлеге себеп болмасын учун Россияны законларыны талапларына гъюрмет булан янашып яшамагъа, иш гьрмеге герекбиз. Пачалыкъны башчылары гележегизни гьз алгъа тутуп, эсгерилген проектни эришивлюкlege ёл кьоймайлы, инсаплы ёлда чечмеге чакъырагъаны англашыла.

Гертиден де, артдагъы йылларда бизин республикабызда топуракъ-мюлк масъалаланы ёрукълашдырывда законлагъа, умуми низамгъа арт берилип, айлана ягъыбызда кьыставуллу гъаллар тувулунагъан гезиклер де болду. Шону гъисапгъа алып, оьтген йыл ДР-ни топуракъ байлыкъларыны ва мюлк министрлигини башчысы Завур Эминовну башчылыгъы булан кеп ишлер этилинди. Ерли муниципал кьурулувларында да шолай жаваплы борчларына уьстендув янашагъан

(Давамы 4-нчю бетде)

БУ НОМЕРДЕ:

ПОЛИТИКА

Ленинград фашистлерден азат этилингенли - 80 йыл

7 б.

ЭСДЕЛИК

Аты да, хаты да уьнем яшажакъ

8 б.

ТАРИХ

Уцмийлени кьаласы

10 б.

ДИН ВА ЯШАВ

Мигъраж гече

14 б.

Гъасиллер чыгъарылды

Алдагы гюнлерде Россияны ФСБ-сини директору заместители террорчулукъну алдын алывгъа къарайгъан милли комитетини аппаратыны ёлбашчысы Игорь Сироткин генгеш оьтгерди. Шо генгешде бизин республиканы гъакимлик къурумларыны террорчулукъну алдын алывгъа байлавлу оьтген йылда юрюктен ишини гъасиллери чыгъарылды ва шо тармакъда артгъа салынмай яшавгъа чыкъмагъа тюшеген гъаракат арагъа салынып ойлашылды.

Дослукъну уьюнде юрюлген эс, герилген генгешни ишинде бир-бир федерал министрликлерини ва ведомстволарыны, бизин республиканы гъакимлик къурумларыны жаваплы къуллукъчулары, террорчулукъну алдын алыв комиссиясыны вакиллери ортакъчылыкъ этдилер.

Генгеш башлангъанча Игорь Сироткин бир алдын бизин республиканы жамият бирлешивлерине къуршалгъанланы сиптечилиги булан гъазирленген выставкагъа къарап чыкъды. Шону булан бирге, яшланы ва яшёрюмлени бирлешивлерини вакиллери булан да къатнады.

Генгешни барышында Игорь Сироткин террорчулукъну алдын алывгъа байлавлу бизин ре-

спубликала шайлы иш этилип турагъанын эгерип сёйледи. Шондан къайры да, шагъарларда ва юртларда ватандашланы, айрыча алгъанда тораыйп гелеген наслуну вакиллери арасында террорчулукъну ва миллетчиликни пикруларын яйылывну токътатмакъ учун юрюлеген ишни камиллешдирмеге тюшегени гъакъда айтды.

Дагъыстаны Башчысыны ойчусу, бизин республиканы террорчулукъну алдын алывгъа къарайгъан комиссиясыны жаваплы секретары Далгъат Фейзуллаев гъакимлик къурумлары булан юрютеген гъаракатны гъакъында генг кюйде маълумат берди. Бизин республикада террорчулукъну алдын алывгъа байлавлу къабул этилген умуми

планы булан белгиленген ишлени малим этди.

ДР-ни Гъукуматыны Председателини заместители Муслим Телеякъавов оьзюню гезигинде бизин республикада 1999-нчу йылда жинаятчы халкъара уьюрлери дагъытылгъаныны 25 йыллыгына багъышлангъан гъаракатланы ёругъу белгиленгенин билдирди. Ону сёзлерине гёре, шо къайгъылы агъвалатланы, олай да Украинада юрюлеген хас асгер гъаракатны ортакъчылырын чакъырып, кёп санавда ёлугъувлар, выставкалар, конференциялар, спартакиадалар ва оьзге тюрлю чаралар оьтгерилмеге гёз алгъа тутулгъан. Бугюнлерде бизин республикада террорчулукъну алдын алывгъа багъышлангъан чебер фильм де чыгъарылып тура.

Генгешни ахырында муниципал къурулувда топлангъан сынавгъа тергев берилди, жаваплы къуллукъчулар ювукъда кютмеге тюшеген тапшурлар да белгили этилди.

Н. БАЙБОЛАТОВ.

Гъажи СОЛТАНОВ:

“Налог төлевде енгилликлер узатылажакъ”

Дагъыстанны Халкъ Жыйыныны артдагы сессиясында ДР-ни экономика ва территорияланы оьсыв ишлерине къарайгъан министрлигини башчысы Гъажи Солтанов чыгъып сёйлеген. Ол регионну экономикасыны башгъа-башгъа тармакъларында далапчылыкъ булан онгача машгъул болагъанлагъа этилинеген налог төлевдеги енгилликлер 2024-нчу йылда да узатылажакъ гъакъда айрыча эсгерген.

– Налог енгилликлер бир башлап бизин республикабызда далапчылыкъны оьсдюрювге байлавлу болуп да пайдаландырыла, – деген министр. – Неге десегиз, экономиканы яшыртгъын тармагына бойсынагъан далапчы тайпалар пачалыкъ берген кёмек харжлардан ва шотай да налог енгилликлерден магърум къала. Гъалиги заманда Дагъыс-

танда далапчылыкъны ва инвестиция агентлигини далапчылыкъгъа кёмеклешив центрини сиптечилиги булан байлавлукъда онгача иш гёрегенлер бизнес планланы къуруп хайыргъа чалышагъаны гъакъда айрыча эсгермеге сюер эдим. Уьстевкуне, оьтген йыл йимик бу йыл да енгил промышленностну тармагында аякъгъимилер, опуракъ тигив булан машгъул болагъан усталар йимик, спорт клублар ва шотай да савлукъ сакълав центрлар, илму-ахтарывлар юрютюдде ортакъчылыкъ этеген тайпалар налог төлевлерден толу кюйде эркин этилине.

Къ. КЪАЗАКЪМУРЗАЕВ.

Гъазирлик гёрюле

Бу йыл бизин уьлкеде Россияны Илмулар академиясы къурулгъанлы 300 йыл битегенликке байлавлу гъаракатлар юрюлежек. Шо агъамиятлы тархны алдында ДР-ни Гъукуматыны Председатели Абдулмуслим Абдулмуслимов Россияны Илмулар Академиясыны Дагъыстан федерал илму-ахтарыв центрины ёлбашчысы Акай Муртазаев булан ёлукъгъан.

Оьтгерилген шо ёлугъувну барышында эсгерилген центрны оьсювюню ёлларын арагъа салып ойлашгъан. Шону булан бирге, юрюлеген илму ахтарывланы якълавлу, олай да яшалимлени иштагъандырывну шартларыны гъакъында пикру алышдырыв юрюлген. Шондан къайры да, олар илму ахтарыв гъаракатгъа гъар тюрлю тармакъларда чалышагъан касбучуланы къуршамакъ учун шартлар яратывгъа, олай да бу йылны боюнда агъамиятлы илму гъаракатланы оьтгеривге тергевюк бакъдыргъан.

Акай Муртазаевни сёзлерине гёре, бугюнлерде оьзю ёлбашчылыкъ этеген илму-ахтарыв идарада Россияны Илмулар Академиясыны 300 йыллыгъын белгилевге айрыча гъазирлик гёрюлюп тура. Эсгерилген юбилей гъаракатланы оьлчевюнде илму фестиваллар, конференциялар, выставкалар, жагъиллени арасында гъар тюрлю ярышлар, охувчу яшлар булан ёлугъувлар, илму-ярыкъландырыв агъамияты булангъы оьзге гъаракатлар оьтгериле-

жек. Шоланы арасындан Россияны Илмулар Академиясыны Дагъыстан федерал илму-ахтарыв центринда феврал айда оьтгерилежек илму сессия оьрде эсгерилген тархгъа багъышлангъан инг агъамиятлы агъвалат болуп токътажакъ.

Россияны Илмулар Академиясыны Дагъыстан федерал илму-ахтарыв центрины ишини гъакъында айта туруп А. Муртазаев буссагъатгъы вакътиде илму идарада 700-ден артыкъ адам чалыша. Олардан 370-и – илму-ахтарыв булан машгъул алимлер.

Оьзюню гезигинде Абдулмуслим Абдулмуслимов оьтгерилген ёлугъувну гъасиллерин чыгъара туруп, центрда илму-ахтарыв булан машгъул алимлер гележекде де пачалыкъны янындан якълав табажакъын ташдырды. Оьзюне этилген чакъырывну къабул этип, ювукъда оьтгерилежек илму сессияны ишинде де ортакъчылыкъын болдуражагъын гертиледи.

Б. АЙБОЛАТОВ.

Сайлавланы агъамияты уллу

Белгили экени йимик, бу йыл март айны 15-нден 17-сине ерли Россия уьлкебизде Президентни сайлавлар оьтгерилежек. Шо уллу агъвалатгъа байлавлу гъалиденюк бизин республиканы районларында жыйынлар оьтгериле, гъазирлик гёрюле.

Шотай, алдагы гюнлерде Къарабудагъгент районну администрациясында сайлавларгъа байлавлу жыйын оьтгерилген. Шонда районну территория сайлав комиссиясыны председатели Нажмутдин Гъасанов сёйлеген. Бизин уьлкебиз учун бу сайлавланы агъамиятлылыкъы, кёп уллу маънасы бар-

лыгыны гъакъында айта туруп ол гъар ерде сайлав комиссиялар оьзлени ишин башлагъаны билдирген.

«Бизин районда 33 сайлав комиссия иш гёре. Програмабызгъа гёре феврал айны 17-сиден март айны 7-си болгъанча сайлавчулагъа

гъарисине сайлавлар не ерде болажакъын, къайсы гюнлер болажакъы гъакъында герти маълуматланы билдирмек учун 137 къуллукъчу гъар юртгъа, уйлерине барып иш гёрежек», – деп къошгъан Н.Гъасанов.

Я. БИЙБОЛАТОВ

«Гиччи Ватан – Россияны гючю» деген форумну гьасиллери

Артдагы гюнлерде Бабаюрт район администрацияны залында районну ёлбашчысы Даниял Исламов жыйын оьтгерди. Онда районну кзурумларыны, идараларыны ёлбашчылары ва кзулдукчулары ортакчылык этди.

Жыйында Москва шагьарда оьтгерилген «Гиччи Ватан – Россияны гючю» деген форумну гьакында айта туруп, Даниял Исламов Россияны янгы тарихинде биринчилей савлай уьлкени шагьарларыны, юртларыны башчыларына ерли вакиллери жыйылгьанны эсгерди.

– Форумну иши ВДНХ-

да, «Россия» деген Халк-ара выставка-форумну дазуларында оьтдю. Программага «Гюч адамларда», «Гюч мердешлерде», «Гюч артдыривда» деген уьч гьакылашыв масьалалар, 32 дегерек стол, 25 лекция гирген эди.

Форумда Бабаюрт райондан башында Даниял Исламов булан, бир номерли Львовск ва Герменчик юрт-

ланы ёлбашчылары Арслан Шемшединов ва Магьач Батырханов да ортакчылык этди. «Биз форумну дазу-сунда оьтгерилген пикру алышдыривларда, дегерек столларда болдук, арагьа салынган масьалаланы чечивде оьз таклифлирибизни бердик», – деп кьощду районну башы.

Даниял Исламов эсгерген кюйде, форум уьлкебизде ерли автономияны оьсювюню янгы девюрю болуп токьтады.

Герейхан ГЪАЖИЕВ,
оьз мухбирибиз.

Сынав асувлу пайдаландырыла

Хумторкьали районну администрациясыны башчысы Айнутдин Зиявутдинов гьар жумада болагьан жыйында «Гиччи Ватан – Россияны гючю» деген форумда ортакчылык этгени гьакьда хабарлады. Шонда алдынлы экспертлер, федерал министрлери булан лакьыр этмеге, гьар тюрлю тармаклардагы ахырынчы янгылыкъланы арагьа салып ойлашмагьа имканлыкь болгьан.

– «Гиччи Ватан – Россияны гючю» деген муниципал форумда уьлкени тюрлю регионларындан гелген айтылгьан касбучулар булан таныш болмагьа, сынав алышдырмагьа, масьалаланы чечивню ёлларын ахтармагьа бола эдик. Ерлерде кзулдукъланы оьсювюне, милли проектлеге, шологьа кюрчюленип билим беривню ва спортну

ситпечилигин оьсдюрювге, шолой да, юртларда яшамагьа онгайлыкъланы болдурувгьа кеп тергев бердик, – деди А. Зиявутдинов.

Муниципал кзулдукчулары баш борчу оьз Ватаныны талайы учун гьукуматгьа ва жамиятгьа кзулдукь этмек, шону учун да, ватандашлары яшавун онгайлы этмеге, адамлагьа тынгламакь ва олары

эшитмек бек агьамиятлы.

А. З и я в у т д и н о в Россияны Игити Залибек Умаев булан ёлукьгьаны ва узакь заман лакьыр этгени гьакьда да айтды.

– Хас асгер гьаракатда болгьан офицер булан этген лакьырынгни вакьтисинде герти гьалны билесен. Залибек янгыз Украина бойда юрюлюп турагьан хас асгер гьаракатны гьакында айтып кьоймады, шонда дав этип турагьан солдатланы агьлюлерини гьайын этмеге гереги гьакьда да хабарлады. Асгер кзулдукчу оьсювюню агьлюсюню гьайы этилегенни билсе, кюркьмай-тартынмай душман булан бетге-бет туруп дав этежеги белгили. Юреги паракат болмаса, солдатгьа дав этмеге кьыйын. Хумторкьали районну вакиллери асгер кзулдукгун паракат юрютмеге бола, неге тьогюл де олары агьлюлерини гьайы этиле, – деди А. Зиявутдинов.

Форумда алгьан сынав гезден гечирилежек ва Хумторкьали район учун пайдаландырылажакь.

Жават ЗАКАВОВ

Сорав – жавап

– Кьышда машин гьайдавну кьайдалары алышына. Гьайдавчулагьа нечик талаплар салынма бола?

– Кьыш айларда аслу гьалда машинлени гьайдай гьанда арасындагы мезгилни кеп этме герек бола. Неге тьогюл машин шоссагьат токьтамай, сыргьалай. Светофорланы алдында, бурулагьан ерлерде, башгьа ёллагьа ва орамлагьа кьощулагьан ерлерде бек сыргьалакь бола. Бажарыла туруп башгьа машинни алдына чькьмакьдан сакь болма герек. Ёлгьа чькьгьанча дегерчиклени ашалгьанын, кьышлыкь дегерчиклер салынгьанын тергеме тьоше. Шолой да моторгьа тегюлген майны, ал шишасына себеген сувну бузламагьанын тергеме, фараларын, гьюзюлерин кьардан тазалама тарыкь.

Бек уьзюрю болмаса ёлгьа машин булан чькьма тьошмей.

– Газлашдыривгьа берилеген акьчаны нечик алма бола?

– Енгилликлер герсетилгенлер газлашдырылыв учун 100 минг манатлар алма бола. Шо гьар пенсионерлер гирмей. Шо акьчаны проект этме, газ тармакь, газ булан ишлейген алатлар алмакь учун харжлама бола.

Енгилликлер Улуу Ватан давну ортакчыларына, хас асгер гьаракатларда болгьанлагьа, давланы сакьатларына, шо давларда оьлгенлени агьлюлерине, кеп яшлы агьлюлеге ва яшаву осал агьлюлеге бериле. Бир-бир регионлар енгилликлени дав йылларда ишлегенлеге, Чернобыльда ортакчылыкь этгенлеге, загьматны ветеранларына да этелер.

– Ёлларда номерлерсиз янгы машинлер кеп герюне. Машинни алгьандан сонг нече гюнден гьисапгьа салма ва нечик документлер гьазирлеме герек?

– Янгы машин алгьанлар 10 гюнден шону гьисапгьа салма герек.

Машинни гьисапгьа салмакь учун ГИБДД-ге арза язма тьоше. Шолой да оьсювюню ва машинни паспортларын, диагностика картасын берме герек. Биревден сатып алгьан буса шо адамны документлерин, алда гьисапда тургьан ери булангьы кагьызы ва квитанция берме герек.

Орта гьисапда 2850 манат бола, эгер де машинни прицеби бар буса, шо багьа артыкь бола. Машинни гьисапгьа алывну «Госуслугалардан» ва МФЦ-ден язылып да этдирип бола.

– Гьали яшгьа кьарай буса да, анасы ишге чькьса алапа бере дей. Тьоз хабармы?

– Алда, яшгьа 1,5 йыл болгьанча анасы ишге чькьса, кемек акьча берилмей эди. Бу йылдан тутуп, шолой акьча берилежек, шо гьакьдагы Указгьа Россияны Президенти В.Путин кьол салгьан.

– 2024-нчю йылда пенсиягьа чьгьыв болжак нечикдир?

– 2024-нчю йылда пенсиягьа эргилилер 63 йыл болагьанда, кьатынгишилер буса 58 йыл болагьанда чьгьа-жакьлар. 2026-нчы йылда буса шо санавлар бирер йылгьа артажакь. 2028-нчи йылдан тутуп, пенсиягьа чьгьыв эргилилеге – 65 ва кьатынгишилеге – 60 йылгьа етишежек.

Пенсиягьа кьатынгишилер эрте чькьма да бола: 5 яшы барлар - 50, 4 яшлылар - 56 ва 3 яшы бар аналар буса 57 йыл болагьанда. Зараллы ишлерде ишлегенлеге де енгилликлер герсетилген.

– 2024-нчю йылда не янгылыкьлар болажакь?

– Пенсиялар ва яшавлукь учун кемек акьчалар гьар йыл артып туражакь.

1-нчи январдан тутуп инг аз да алынагьан алапа 18,5 процентге артды ва 19242 манат болду.

Пенсиялар 7,5 процентге артажакь.

1-нчи февральдан тутуп аналыкь капитал 7,5 процентге артажакь ва 833,8 минг манатгьа етишежек. Тиштайпагьа авур вакьтисинде ва яш тапгьанда берилеген акьча 383 минг манатдан 565 минг манатгьа ерли етишежек. Федерал енгилликлер 7,5 процентге артажакь.

1-нчи апрелден пенсиялар 7,5 процентге артажакь ва 13,5 минг манат болажакь.

Асгерчилеги, космонавтлагьа ва федерал оьлчевдеги кзулдукчулагьа да пенсиялар артажакь.

1-нчи августдан тутуп ишлейген пенсионерлеге берилеген акьчалар 399 манатгьа кеп болажакь.

1-нчи октябрден тутуп асгерчилеги берилеген пенсиялар 4,5 процентге артажакь.

Онгаргьан Гебек КЪОНАКЪБИЕВ.

Къарамагъаммат КЪАРАЕВ,
экономика бёлкюнню
редактору

Ишлени машинлешдиривною масъалалары

Иш чыгъарывну артдыривда ва шолай да оьсдюрюлеген продукцияны оьзюне токътайгъан багъаларын тѣбенлешдиривно илму-техника базаны ва алдынлы сынавну имканлыкъларын пайдаландырыв аслу ерни тутта. Оьтген сынав аян этегени йимик, къол загъмат булан уллу майданлагъа юрт хозяйство оьсюмлюккени чачып къуллукъларын толу кюйде яшавгъа чыгъармагъа къыйын болагъанын инкар этмеге тюшмей.

Шону учун гъалиги заманда увакъ хозяйстволаны – сабанчы-фермер ва шолай да абзар агълюлени кооперативлеге яда буса акционер жамиятлагъа бирлешивю авлакъ ишлени машинлешдирмеге кѣмеклешежеги шекликни тувдурмай. Неге десегиз, увакъ агълю ва сабанчы хозяйстволарга юрт хозяйство техниканы сатып алмагъа хыйлы харж топламаса бажарылмай.

Белгили болгъаны йимик, гъалиги заманда юрт хозяйство къуллукъчулар учун техника багъа олтура. Оьсдюрюлеген тюшюмлерден алынагъан хайыргъа гѣре гиччи хозяйстволарга 5-10 миллион манатлагъа комбайнлар, тракторлар сатып алмагъа харжы етишмейгени англашыла. Ерлерде машинтрактор парклары имканлыкъларындан да асувлукюйде пайдаланмагъа кимни буса да гючю чатмай, ломай харжы ѳкъ.

Юрт хозяйство оьсюмлюккелегэ этилинеген къуллукълар учун айрокъда чачыв ва къайтарыв кампанияланы вакътисинде техника етишмейгени ойлашдыра. Неге десегиз, замансыз-заман гѣрюлеген чараланы натижасында жаваплы авлакъ ишлени вакътисинде къыставуллукъда тас этивлеге ѳл бериле. Муна гъали де айлана якъдагы санкцияланы шартларында бизин уьлкебизде болдурулагъан юрт хозяйство машинлени, техниканы санаву юрт хозяйство булан машгъул болагъанланы талапларына гѣре толу жавап бермей.

Арт вакътилерде юрт хозяйствону къуллукълары учун тарыкълы болагъан тышдан гелтирилген техниканы уьстюне салынагъан гюмрюк гъакъларын энгиллешдиривно ѳллары ахтарыла ва пайдаландырыла.

Юрт хозяйство техниканы ишлетивню болжаллары башгъа-башгъа буса да, тек арадан он йыл оьтген сонг янгыртмаса, баягъы, ярашдырив ишлер учун да харж кѣп гетегени белгили. Шону учун оьтген йылда йимик, 2024-нчю йылгъа да юрт хозяйство къуллукъчулары талапларын гѣз алгъа тутуп, техника сатып алмагъа деп пачалыкъ кѣмек гысапда 10 миллиардлагъа ювукъ ломай харжлар гѣрсетилгени гъакъда да айрыча эсгермеге герек.

Шолайлыкъда, чачыв ва къайтарыв камапанияланы къурумлу оьтгермек учун имканлыкълар яратыла. Кюйлевючлени ва сайламлы урлукъланы пайдаландыривда харжлар асувлукюйде къоллансын учун ерлерде тийишли чараланы гѣрюв де агъамиятлы масала болуп токътай.

Емлени гъазирлевде, топуракъны, оьсюмлюккени кюйлевючлер булан пайдаландыривда юзюмню ва емишлени тюшюмлерин къайтарывда юрт хозяйство техниканы къытлыгъы айрыча сезиле. Шону учун «Росагролизинг», «Росспецтехника», «Россельхозцентр» яратагъан имканлыкъланы да къолдан чыгъармагъа тюшмей. Уьстевюне, юрт хозяйство машинлени чыгъарыв булан машгъул болма муштарлы предпритилени беклешдиривно пачалыкъ кѣмекден башгъа бу йыл дагъы да 30 миллиард манатны оьлчевюнде маячыланы харжын къолламагъа умут этилине.

Самара ва Дондагъы Ростов шагъарларда юрт хозяйство техниканы чыгъарагъан уллу предпритилерде топлангъан сынав тергевсюз къалмагъа тюшмей. Айтагъаныкъ, бизин республикабызда да «Дагагрегат», «Концерн КЭМЗ», М. Гъажиевни атындагъы акционер жамиятларда гележекни гѣз алгъа тутуп юрт хозяйство машинлени, запас частланы ва шолай да асгер тапшурувлар учун чыгъарылагъан малланы оьлчевлерин ва сан янын ѳрукълашдырив бугюнню аслу масъаласы болуп токътай.

Маълуматланы милли къурулушу аянлашдырыла

(Башы 1-нчи бетде).

янашагъан гезиклеге ѳл къоймас учун ой къуруп чалышмаса бажарылмай. Тюзюн айтмагъа герек, Хасавюрт шагъарда ва районда, Сулейман-Стальск, Къазбек ва оьзге муниципал къурулувларында топуракъ байлыкъларыны ва мюлкюнню оьлчевлерин-дазуларын токъташдыривгъа байлавлу маълуматланы жыйып, тийишли къурумларда ерлешдиривною натижаларына багъана тапма къыйын.

Белгили болгъаны йимик, Дагъыстанда гъалиги заманда 3 миллион 200 мингге ювукъ адам яшай. Топуракъ байлыкъланы умуми къадары 50, 3 минг квадрат метрлеге етише. Дагъы да ачыкъ этип айтгъанда, республикабызны топуракъларыны бары да майданы 5 миллион 200 минг гектардан кем тюгюл.

Гъалиги заманда Дагъыстанда 10 шагъар ва 52 район муниципал округлары ва къурулувлары гысапгъа алынган. Районлардагы ерли муниципал къурулувларыны дазуларыны ичинде 1600-ге ювукъ уллу ва гиччи юртлар ерлешген. Артдагы йылларда тавлардан таба шагъарлагъа, тюзюкдеги гѣчювюл гъайванчылыкъны топуракъларына башалман кюйде гѣчювню натижасында тавлардагы 50-ге ювукъ юрт толу кюйде дагъылыгъа тарыгъан. Муна шо саялы да, республика есликдеги гѣчювюл гъайванчылыкъны топуракъларында законсуз кюйде къурулгъан 200-ге ювукъ юртлар да хас ихтияр берилмей гъавада къалып тура. Амма шогъар да къарамайлы, законсуз кюйде къурулгъан къонушларда яшавлукъ масъалалар ерли муниципал къурулувларындагы юртлардан эсе хыйлы да артыкъ чечилегени ачыкъ болуп гѣрюне.

Тюзюк бойда яшайгъан миналы халкълардан эсе гъар адамбашына гысап этгенде гѣчювюл гъайванчылыкъны топуракъларында тав районланы вакиллери кюллаундагы топуракълар онлар булангы гектарларда артыкъ тие. Уьстевюне, пачалыкъ регион ва федерал программаланы харжларына сув, газ ягъарлыкъ ва электрик токдан таъмин болагъаны давам этилине. Отлавлукълар гысапда къолланып гелген къышлав къотанланы орнунда школалар ва оьзге яшавлукъ объектлер къурулуп пайдаландырылгъа берилегени де узатыла.

Айтмагъа сюегенибиз, форумда Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликов да эсгерген кюйде, муниципал, регион ва шолай да федерал даражадагы топуракъланы ва шоларда

ерлешген мал-матагъны, мюлкню, яшавлукъ-экономика масъалаланы ѳрукълашдырмакъ учун топлангъан ер маълуматланы ахтарып-танглап иш гѣрювден къачма тюшмей. Дагъыстанда, Россияны оьзге регионлары булан тенглешдиргенде, юрт хозяйство агъамияты булангы топуракълар кѣп. Республикабыздагы юрт

Форумну ахырында этилинген докладгъа ва арагъа чыгъарылагъан пайдалы таклифлеге гѣре хас къарар къабул этилинди. Шондан сонг регионну маълумат къуралларыны вакиллери алдына чыгъып Сергей Меликов, Эмин Завуров ва Татьяна Громова журналистлер берген соравларына жаваплар къайтарды.

– Ерлерде еслик маълуматланы милли къурулушун толу кюйде токъташдыривгъа кимлер жавап бережек? – деген сорагъа Эмин Завуров:

хозяйство агъамияты булангы 4 миллион гектардагы майданланы асувлукъолламаса бажарылмай.

Жаваплы кюйде янашма тюше

Айлана якъдагы ич тюше ва тыш талапланы гысапгъа алып, аграр, туризм, балыкъчылыкъ тармакъланы оьсдюрювно чалтлашдыривгъа байлавлу чараланы алдына чатакъ салагъан кемчиликлер ѳлгъа йиберилегени зараллы.

Озокъда, шону учун пачалыкъны янындан гѣрсетилинген харжланы кюллап булан дазуланмайлы, тышдагы маячыланы харжларын пайдаландырыв агъамиятлы масъала болуп токътай. Оьзлени маяларын бизин республикабызда пайдаландырмагъа муштарлы мадарлы адамланы ва къурумланы гъар тюрлю онгайлыкълары булан иштагъландырмагъа, шолай да айрыча топуракъ фондун болдурмагъа байлавлу оьтгерилеген чаралар да – гележек учун тарыкълы иш. Газлашдырив, ѳлланы къурув, электрик линияланы тартывгъа этилинеген кѣмек бугюнлерде де инвестиция майданларыбызда давам этилине.

Форумну оьлчевюнде арагъа салынгъан агъамиятлы масъалагъа байлавлу болуп Сергей Меликовну пикурларын якълап Дагъыстанны Халкъ Жыйыныны председатели Завур Аскендеров, ДР-ни Гъукуматыны председатели Абдулмуслим Абдулмуслимов, топуракъ ва мюлк байлыкъларыны министри Завур Эминов, Рострестри башчысыны заместители Татьяна Громова ва оьзгелери оьз пикурларын малим этди.

– Озокъда, аслу борчлар ерли муниципал къурулувларына салына. Шо маълуматланы бар кююнде, толу ачыкъгъа чыгъарывда кемчиликлеге ѳл берилмесин учун, тийишли пачалыкъ къурумлар, къуллукълар булан байлавлукъда иш гѣрюв агъамиятлы.

«Дагъыстан пачалыкъ оьлчевюнде оьтгерилеген эсгерилген программагъа не учун биринчилерден болуп гийирилген», – деген сорагъа Татьяна Громова да: «Дагъыстан «Туризмни отавлары» деген проектни ортакъчыларыны арасында артдагы бир нече йылны ичинде алдыны ерге ес болгъаны гысапгъа алынгъан», – деп жавап берди.

– Дагъыстанда туризмни, аграр тармакъланы оьсдюрювге онгайлы таби шартлар, топуракъ, сув байлыкълары болушлукъ этегени, уьстевюне, онгайлы къуллукълар болдурулагъаны негъакъ гетмегени разиликни тувдура, – деп къошду Сергей Алимович де. – Оьтгерилген форум булан дазуланмайлы гележекде биринчи форумда белгили болгъан борчланы яшавгъа чыгъарывгъа байлавлу бирдагы форум болажагы гъакъда да айрыча эсгермеге сюер эдим. Муна шо саялы да алгъа салынагъан жаваплы ва агъамиятлы борчлагъа ерлерде сувукъ-салкъын янашывлагъа ѳл берилмеге тюшмей.

Къ. КЪАРАЕВ.
СЪРАТЛАРДА: форумдан
гѣрюнюшлер.

Усталыкъ да – устьюнлюкню кюрчюсю

Ставропол крайны Курской районунда ерлешген Привольный деген юртунда гьалиден кьырк йыллар алда Дагъыстандан гечюп гелип яшап турагъан кьумукъ агьлюлени кёбюсю эрпелилер. Олар мунда шо узакъ йылланы боюнда малчылыкъ, гьайванчылыкъ, авлакъчылыкъ ишлер булан машгъул болуп, ерли халкълар булан да кьыйышып-ярашып дегенлей яшавлукъ этелер. Оланы оьсюп уллу болгъан авлетлерини яшлары да бугюнлерде мунда гьар-тюрюл кьулукълагъа кьуршалып, касбуланы башын тутуп чалышалар.

Уллубий Лабазанов.

Рашият ва Зулайха Лабазановланы татывлу агьлюсюнде тувуп оьсген, ерли школада билим алгъан уланлары Уллубийни ва Умалатны арасында бир йыл тьогюл ёкъ. Агъанилер 9 класны охуп битдирген сонг Моздок шагъардагъы аграр-промышленный техникумгъа тьушелер. Уллубий охуп техник-механик касбугъа, Умалат буса автомеханик касбугъа ес болалар. 2016-нчы йыл агъа-инилер экиси де бирге асгерде кьуллукъ этме чакъырыла ва Ватанны алдындагъы борчларын Зеленокумск шагъардагъы инженер-сапёрланы гьазирлейген асгер бёлюкюнде кютелер. 2017-нчи йыл олар экиси де Моздок шагъардагъы асгер бёлюкюде контракт булан кьуллукъ этме башлагъанлар. Уллубий эки йылны ичинде дагъы да бир-нече асгер касбуланы уйьрене, 2019-нчу йыл

артиллерия дивизионгъа миномётчу болуп чыгъа ва шо асгер савутну наводчиги гьисапда белгилене. 2021-нчи йылда ол Сириядагъы асгер бёлюклерде кьуллукъ этме уьч айгъа йиберилене.

2022-нчи йылны башлапгъы айларында Уллубий кьуллукъ этеген асгер бёлюкю Кюрск областдагъы полигонгъа чыгъаралар. Арадан онча кёп заман гетмей, булагъа Украина бойдагъы хас асгер гьаракатда ортакъчылыкъ этип, Харьков областдагъы шагъарланы, юртланы аманлыгъын кьоруп сакъламакъны тапшуралар. Май айны орталарында бир юртну ягъасындагъы агъачлыкъны ичинде орманчыны уьюн эс этип, яхшы тергеп кьарагъанда шонда савутлу миллетчилер орунлашгъаны ва тьопден таба намарт ишлерин юрютегени ачыкъ бола.

– Бизин миномёт расчётгъа орманчыны уьюнде орунлашгъан миллетчи-

лени дагъытмакъны тапшурдулар. Сакълыкъ ва усталыкъ булан оьзюбюзге онгайлы болар ерни тапшурувну тьюз кьотмеклик миномёт расчётдагъыланы гьарисини бажарывлугъундан гьасил экенни англайбыз. Расчётну наводчиги гьисапда магъа янгылыш болма бирдокъда ярамай.

Гьасили, шо гюн биз орманчыны уьюн болмагъандай дагъытып, тапшурувну кьотме болгъаныбызны сонггъа таба разведчиклер айтып билдик. Орманчыны уьюнде бизин асгерлеге кьаршы он миллетчи яшыртгъын иш юрютуп тургъаны белгиле болду.

Эсгерилген тапшурувну тайышывсуз кюйде яшавгъа чыгъаргъанны гьисапгъа алып, бизин расчётну савгъатлагъа гьерсетгенлер, – деп эсге ала Уллубий башдан гечирген гюнлени.

Иниси Умалат да бир-нече керенлер Украина бойда юрюлеген хас асгер гьаракатда ортакъчылыкъ этип тура. Бугюнлерде агъанилер Моздокда ерлешген асгер бёлюклеринде кьуллукъ этивюн узаталар.

Уллубий Лабазановгъа Россияны оборона министри буйругъу булан 2021-нчи йылны 15-нчи июндунда «Сириядагъы асгер операцияны ортакъчысына» деген, 2022-нчи йыл «Хас асгер гьаракатны ортакъчысы» деген медаллар берилген.

Россия Федерацияны Президенти В.В.Путинни 2023-нчю йыл май айны 24-нде чыкъгъан Указына гёре Уллубий Рашитович Лабазанов Жуковну медалы булан да савгъатлангъан.

Казим КАЗИМОВ.

Ватанын, халкьын якълыйгъангъа – абур-сый

Гюн сайын дегенлей болуп турагъан агъвалатлар чалдырыш гелеген бу бизин девурде жагьил адамланы арасында яшайгъан ерин якълыйгъанлар, тувуп оьсген элине жаны авруйгъанлар аз тьогюл. Украина бойда хас асгер гьаракатгъа биринчи гюнлеринден башлап кьуршалып, Ватанны алдындагъы эр борчун кьотуп гелеген сынавлу асгер кьуллукъчу гьисапда танылгъан, кьарабудагъентли Мугъаррам Изамутдинов оланы бириси.

Ону Ватаныны алдында кьутеген гьалал кьуллукъчу алда да командование-сини янындан белгиленген. Бердянск, Мариуполь, Знаменск, Харьков шагъарларда, олай да, Запорожье бойларда Шевченко, Токмак шагъарланы украинли миллетчилерден азат этивде гьерсетген игитлиги саялы «Кьоччакълыгъы учун» ва Россияны Савутлу Гьочлерини «Асгер гьаракатда етишген оьрлюккери учун» деген, олай да Дав-денгиз пехота кьурулгъанлы 318 йыл тамамланагъанына байлавлу медаллар тапшурулгъан. Шондан кьайры да, Мугъаррам «Дагъыстан Республиканы алдындагъы кьуллукълары учун» деген орден булан савгъатлангъан.

Бугюнлерде буса ол кьуллукъ этеген 177-нчи дав-денгиз яв асгерени полкуну командири С. Калмыковну атындан атасы Магъамматдагьир Изамутдиновгъа разилик кагъыз гелген. Шо кагъызда булай айтыла:

«Гьюрметли Магъамматдагьир Изамутдинович! Сизин уланыгъыз Мугъаррам патриот ва асгер борчун намуслу кюйде кьутегени гьакъда кёп сюуп билдиремен. Ол асгерде бола туруп Ватангъа кьуллукъ этивге байлавлу сизин аталыкъ насигъатларыгъызны, олай да берген антына амин кьалып, намусгъа байланып, уьлкени гележегин алдын гёрюп, гьалал кюйде яшавгъа чыгъарып геле. Оьзюн бир де аямай, гьар-бир ишде сиптечилик де гёрсете. Бек кьыйын дав гьаракат юрюлюк турагъан шартларда да ол фронтвиклене асгер макътавлугъуну вариси гьисапда Россияны офицерини хасиятлары оьзюню кьылыкъ битимине хас экенин исбат эте. Россияны офицерини абур-сыйын таман даражада сакълап бажарагъан Ватаныны инамлы якълавчусу гьисапда сиз уланыгъызны оьсдюрюп, тарбия бергенигиз учун гьакъ

юрекден разилигимни билдиремен, уланыгъыз булан оьктем болма гьакъыгъыз бар. Сизге кьатты савлукъ, яшавда узакъ оьмюр, бизин сююмлю Ватаныбызны пайдасына тегеген загъматыгъызда устьюнлюклер ёрайман».

Оьзюню алдына салынгъан борчланы ва тапшурувланы шолай мекенли кьотуп гелген батальонну командирини дав савутлар булан таьмин этивге кьарайгъан заместители, маладший лейтенант Мугъаррам Изамутдинов буссагъатгъы вакътиде де уьст болмакъ деген ойгъа байлангъан. Запорожье, Херсон бойларда атылагъан топланы, сызгъырагъан гюлелени алатолпанына тьуюп, оьзюню асгер ёлдашларын кьутгъарагъанда, олай да дав техниканы, машинлени дав майдандан чыгъарагъанда, артдагъы вакътилерде эки керен яраланса да, кьайпанмагъан. Савлугъун беклешдирмекни гьайында кьалмай, асгер ёлдашлары булан асгер гьаракатда ортакъчылыгъын узата.

Ватаныны алдында борчун кьотуп, эсен-аман уьюне гележек гюнню ону кёп сюеген ата-анасы Магъамматдагьир ва Илмуханым, агьлюсю Асият, уланлары Изамутдин, Казим ва кьызы Эмина, бары да дос-кьардашы сабурсуз кюйде кьаравуллайлар. Мугъаррам Изамутдинов йимик Ватанын, халкьын якълап, хас асгер гьаракатда ортакъчылыкъ этеген бары да бизин уланлагъа Аллагъ савлукъ булан гюч де, кьуват да, оланы ювукъ адамларына чыдамлыкъ да берсин!

Н. БАЙБОЛАТОВ.

Кьоччакълыкъны ёлунда

Савлай уьлкебизде йимик, Бабаюрт районну эреволю уланлары Ватан алдына салгъан борчланы кьоччакъ кюйде кьоте геле десек, кьопдурув болмас. Муна бугюнлерде оланы ишлери гьакъында районгъа гелген бирдагъы бир шат хабар да бизин сююндюрмей болмай.

Бабаюртлу, Россия Федерацияны дазу сакълав асгерини сапёр батальонуну младший сержанты Оразали Гьашымов, Украина бойдагъы хас асгер гьаракатда ортакъчылыкъ этип, гьерсетген игитлиги учун «Кьоччакълыгъы учун» деген медаль булан савгъатлангъан.

Хас асгер гьаракат башлангъанлы Оразали гёнгюллю кюйде элин якъламагъа гетип, алдынлы асгерлени сыдраларына тьушген. Ол дав тапшурувланы бажарывлу кюйде яшавгъа чыгъарып, Донбасны халкьын миллетчилерден азат эте туруп, гьар абат булан устьюнлюкню ва адамланы па-

рахат яшавгъа ювукълашдырмагъа кьаст этген.

Гетген йыл Россияны дазу сакълав асгери кьурулгъанлы 105 йыл битгенликге байлавлу болуп, Оразали Гьашымов «Дазу сакълав асгерини 105 йыллыгъына» ва «Дазу сакълавчуланы бирлиги» деген медаллар булан да савгъатлангъан.

«Мен мунда савгъат учун гелмегенмен. Бизин барыбыз да учун уллу савгъат – устьюнлюк», – дей дагъыстанлы кьоччакъ улан Оразали Гьашымов.

Алда да эсгерилгени йимик, Ватаныбызны якълавда хас асгер гьаракатда Бабаюрт райондан юзлер булангъы уланлар

Оразали Гьашымов.

ортакъчылыкъ эте. Оланы кёплери орденлер, медаллар булан савгъатлангъан. Амма эсен-аман уйлерине устьюнлюкню алып кьайтса, шо бары да савгъатлардан сыйлысы болуп токътажагъы аян.

Герейхан ГЪАЖИЕВ,
оьз мухбирибиз.

Сергей МЕЛИКОВ:

«Билим беривню аслу масъаласы – жамиятга пайдалы наслуну тарбияламакъ»

Январ айны ахырынчы гюнюнде Дагъыстанны Башчысы Сергей Меликов билим берив ва илму министрликни Советини жыйынын оьтгерди. Оьтгерилген шо жыйында Педагогну ва насигъатчыны йлыны гъасиллери чыгъарылды.

Каспийск шагъардагы Билим беривню республика центрында оьтгерилген жыйынны алдында регионну башчысы центрдан айланып, шонда охув ожакъланы яшлары адамлага таныш болмакъ учун этилинген алатлага ва оьрлюклерин суратлайган стендлеге къарады. Шоланы арасында эсгерилген билим берив центры кумукъ дарсланы юрютеген муаллими, Павхан Къурмалиева юрютеген кружокну тарбиялавчулары сокъган тастарлар да бар эди.

Жыйынны ишинде пачалыкъ Думаны депутаты Солтан Гъамзаев де ортакъчылыкъ этди. Сергей Меликов савлай республикадан жыйылган муниципалитетлени, билим берив управлениелени, школаны ёлбашчыларыны ва

муаллимлени алдында сёйлей туруп, ата-аналар ва муаллимлер яшны тарбиялавдагы эки уллу гюч экенин эсгерди. Шону толу кюйде багъалама бажарылмайгъанны айтды.

– Яшлары тарбиялав масъала тыгъыс кюйде ва биригип юрюлме герек: педагог, охувчу яш, тарбиялавчу ва ата-ана, – деди ол. – Билим беривню аслу масъаласы – оьзбашына иш гёрме болагъан, бажарылу ва жамиятга пайдалы наслуну тарбияламакъ.

Ол айтаган кюйде, яшлар бавларындан башлап оланы барына да эркин ва ачыкъ билим алмакъ учун имканлыкълар болдурулма, пагъмуланы ругъландырма, педагоглага кёмек этме ва билим беривню сан янын артдырма герек. Бу ерде муаллим яшга билим беривде де

ва ону тарбиялавда да аслу адам болуп токътай. Агълуде салынган ва школада давам этилинген тарбия ва патриот ругъланы Ватанны герти якълавчулары болма, низамга, уллулага гьурмет этме, бир-биревню суйме ва милли адатларыбызга амин болма уйрете. Сергей Алимович шолар тарбия алганлар бугюнлерде хас асгер гъаракатда жанын-къанын аямай миллетчилер булан къаршы тургъанны, Дагъыстандан 9 Игит чыкъгъанны ва шолар оьсюп гелеген яшлагъа уьлгю экени де айтды.

Рутул районну башчысын ва билим берив управлениесин Шиназ юрта болган агъвалат учун танкъыт этди, неге тьгюл бу юрт школаны эсги бинасы, янгысы тьзюлме башланганча бузулган. Сергей Меликов шо районну билим берив управлениесини ёлбашчысы Ферман Агъметбековну Советни жыйынындан «эркин» этди ва министрликге тергев ишлер юрютмекни тапшурду.

Йылны гъасиллери гъакъда айта туруп, Дагъыстанны билим беривге ва илмуга къарайган министр Ягъия Бучаев оьтген йылда ЕГЭ-де 29 яш юзер бал алгъанны ва шолар инг тизив оьр охув ожакъларда охуп турагъанны айтды.

– Педагогну ва насигъатчыны йылында республикада 97 тюрлю агъамиятлы чаралар оьтгерилди, шоларда 700 минг муаллим,

насигъатчы, яшлар ва оланы ата-анасы къуршалды, – деди Ягъия Гъамитович. – Шолар уьч ёлда юрюлду ва билим беривню сан янын артдырмакъ учун бек къаст этилди. Яхшы натижалага етишгенлер пачалыкъ савгъатлага да гёрсетилди.

2023-нчю йылда педагоглары иштагъландырмакъ учун «Билим берив тармакъда Дагъыстан Республиканы гьурметли насигъатчысы» деген ат ва «Дагъыстан Республиканы педагогларыны наслуну» деген белги къабул

лага пайланган. Китаплар етишмей, шону учун да бары да школаны 2 миллион китап сакъланаган электрон торлага къошулув оьтгерилежек. Гележек 5 йылдан охувчулар китаплар булан толу кюйде таъмин этилежек.

Муаллимлер етишмейген масъала да арагъа чыкъды. Бугюнлерде школалага 200 муаллим етишмей. «Земский учитель» деген программага гёре 61 педагог иш булан таъмин этилинген. Сергей Алимович яшлары къошум билим алывга

Санят Сунгурова

этилди. Сёз ёругъуна гёре айтсакъ, 2023-нчю йылда 3 мингден де артыкъ педагог тюрлю-тюрлю савгъатлар алган.

– Оьтген йылда гъар муниципалитетде 149 психология ва 8 инженер кабинетлер ачылган, шо буса янгы школалар къурулгъандан гъасил болду, – деп давам этди сёйлевюн Я.Бучаев. – 2023-нчю йылда 4140 ери булангы 26 яшлар бавлары ва 7576 ери булангы 17 школа пайдаландырылывга берилди, гелеген йыл да янгы билим берив ожакълар къурулув давам этилинежек. Шолар булан янаша школаны ярашдырыв ишлер де юрюлежек. Тарихи-маданият варисликни сакълавга да тергев арта.

Я.Бучаевни сёзлерине гёре, Дагъыстанны халкъ шаири Р.Гъамзатовну 100 йыллыгына багъышланган гъаракатларда 1 миллиондан да артыкъ адам ортакъчылыкъ этген. 177 минг Дагъыстанны тарихи гъакъдагы, 200 минг ана тиллени ва 85 минг география китаплары ва гёрсетив пособиялар алынган, шолар школа-

муниципалитетлени башчылары агъамият берме герекни айтды. Тек оьр билим береген охув ожакълар школалар булангы аралыкъланы юрютмейгенни де эсгерди.

Шолай да жыйында ДР-ни халкъ Жыйыныны билим берив ва илму комитетини председатели Е.Павлюченко, республика билим берив центры ёлбашчысы А. Байрамбекова ва башгалары да гётерилген масъалалага гёре оьзлени ойларын айтдылар.

Жыйынны ахырында педагогиканы къулулчуларын савгъатлав оьтгерилди. Шоланы арасында Сунгуровланы муаллим наслуну ярыкъ вакили, педагог болуп 59 йыл ишлеген кумукъ къатын Санят Мугъутдиновна Сунгурова «Дагъыстанны алдындагы къулулчулары учун» деген орден булан савгъатланды. Бу тухумну педагогикага берилген йылларын къошса 1269 йылга етише.

Гебек КЪОНАКЪБИЕВ.

СУРАТЛАРДА: жыйындан гёрюнюшлер.

ЛЕНИНГРАД

фашистлерден азат этилингенли - 80 йыл

Бабаюрт районну школаларында Ленинград шагъар къамавдан эркин болгъанлы 80 йыл битегенликке байлавлу болуп гъар тюрлю чаралар оьтгерилип турду. Шолай артдагъы гюнлерде районну билим берив идараларында «Таби болмагъанлар. Ленинградны фашистлени къамавундан толу кюйде азат этилгенине 80 йыл тамамлана» деген темагъа класдан тышдагъы дарслар оьтгерилди.

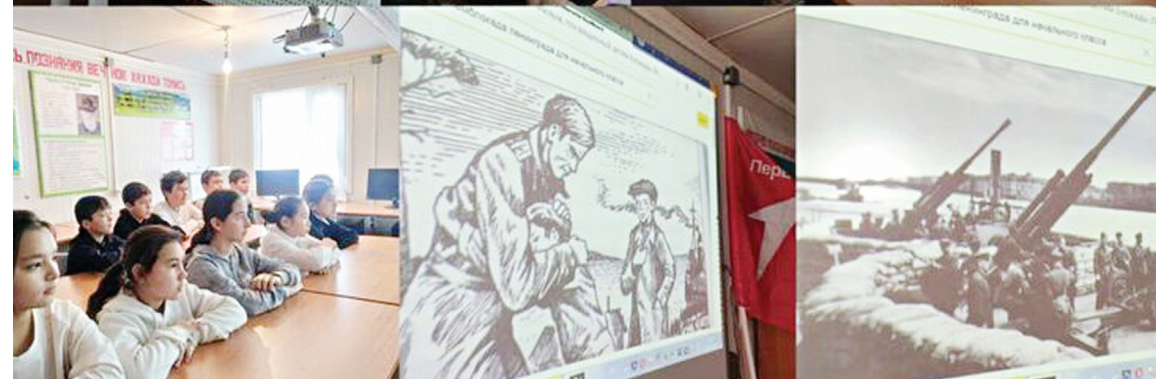
Муаллимлер Уллу Ватан дауну йыллардагъы тарихни эсинде сакъламакъ яшёрюмлер учун бек агъамиятлы экенни эсгерип, охувчулар булан Ленинград шагъар къамавдан азат этилген кюйню гъакъында лакъырлашив юрютдю ва онда яшагъанланы кьочакълыгъы, чыдамлыгъы гъакъында айтдылар. Яшлар къагърулу йыллардагъы кагъызлар булан таныш да болдулар.

Оьтгерилген дарслар уьчге бёлюнген эди: къамавгъа тюшген Ленинградны гъакъында лакъырлашив, тематикагъа гёре видеороликке къарав ва командалагъа гёре юрютюв. Шо иш охувчулагъа Лениградны азат этив Уллу Ватан дауну тарихинде аслу ерни тутагъанны, ону наслудан наслугъа билдирме герекни англатмагъа кёмек этди.

Класдан тышда юрюлген дарслардагъы маълуматлар игитликни ва чыдамлыкъны темасы, Россияны тарихи варислигине абур этмек учун бек агъамиятлы.

Хамаматюртдагъы эки номерли орта школада да Лениград шагъар къамавдан азат этилгенли 80 йыл битегенликке багъышлангъан тарихи дарс оьтгерилди. Школада тарих дарсланы юрютген муаллим Юсуп Мустапаев эсгерген кюйде, шо дарс охувчуларда шагъарда о йылларда кыйынлыкълагъа тарыгъанланы батырлыгына, бирлигине, чыдамлыгына бакъгъан якъдан абур булан янашивну тувдурмакъ ва олай да Уллу Ватан дауну йыллардагъы игит халкъны кьочакълыгъын эсинде сакъламакъ мурат булан оьтгерилген.

«Охувчулар видеороликке къарай туруп, дюньядагъы лап да арев шагъарларыны бириси Санкт-Петербургну (о замангъы Ленинградны) 80 йыл алдагъы тарихине сапар этдилер. Дарсны башында яшлар 1944-нчу йылда Ленинградны къуршавдан азат этилгенине багъышланып салынгъан эсделикни гъакъында лакъырлашдылар ва шагъарлылар кёп кыйынлыкълагъа тарып, аш да, сув да етишмейгени саялы, кёбюсю ачдан къырылгъанны, тек ругъдан тюшмегени, фашистле-

ге есир болуп бармайлы, гючюн-къуватын жыйып, дав юрютгени гъакъында билдилер», – деди муаллим.

Таби болмагъан Ленинградны халкъыны кьочакълыгъы гъакъында охувчулар булан дарсны аслу игити, Санкт-Петербург шагъарны гююрметли ватандашы, къамавгъа тюшген Ленинградда яшагъан Надежда Васильевна Строгонова хабарлады.

Ондан къайры да, яшлар о кыйынлы йылланы гъалын суратлайгъан плакатлар булан да таныш болдулар ва «Ленинградны игитлерине макътав» деген суратны гъакъында пикирлешдилер. Дарсда «Ленинград о заман ва гъали» деген видеоролик гёрсетилди.

Дарсны ахырында

Юсуп Мустапаев охувчулагъа Ленинградны къамавгъа алыныву судну къарарына гёре милли кыйргъын ва дав жинаятчылыкъ деп токъташдырылгъанны айтды.

Янгы Хасадагъы орта школада оьтгерилген чарада школаны директоруну тарбиялав ишлеге къарайгъан ойчусу А. Магъамматова да 3-10-нчу класларда Ленинградны къуршавдан азат этилгенлигине 80 йыл битегенликке байлавлу кино оьтгерди.

«Ленинградны къуршав яшланы гёзюнден» ва «Шыплыкъны кычырыгъы» деген кинолагъа къарагъанча алда, А. Магъамматова ондагъы кыйгъылы вакътилени, адамланы къатты ругъуну, кьочакълыгъыны гъакъында айтды. Киногъа къарап битген-

ден сонг, яшлар оьзлени ойларын аян этдилер.

А. Магъамматованы сёзлерине гёре, шо оьтгерилген чаралар яшланы патриот ругъда тарбияламакъ, таби болмагъан адамлар учун оьктемлик тувдурмакъ, Уллу Ватан дауну кыйынлыкъларын эсинде сакъламакъ муратда этилген.

Шо гюн къаралгъан документли фильмлерден ва кинолардан сонг Ленинград шагъарда о кыйынлы йылларда яшагъанланы кысматы яшланы юреклеринден таймажакъны, яшланы кёбюсю гёзюнде гёзьяшлары булан кинолагъа къарагъанны да эсгермеге сюебиз.

Герейхан ГЪАЖИЕВ,
Бабаюрт.
СУРАТДА: чараланы барышы.

Охувчулар сынав экзаменлер бермеге бола

Бугюнлерде Россияны бары да орта охув ожакъларында бирлешген пачалыкъ экзаменлеге гъазирленив юрюлюп тура. 9 ва 11 класланы охувчуларына ЕГЭ ва ОГЭ экзаменлени беривде оьзлени билимлерин алданокъ тергеп къарамагъа имканлыкъ берилген. Дагъыстан Республиканы билим беривню оьсювюню институтунда сынав экзаменлени герти экзаменлеге инг ювукъ шартларда язмагъа болардай онгайлыкълар яратылажакъ.

Сынав экзаменлени оьтгермекни аслу муралары охувчуларны билимлерини даражасын арагъа чыгъармакъ, унутгъан яда эсге алып болмагъан темаланы бирдагъы гёзден гечирмек. Сынав экзаменде «Педагогич-

ка оьлчевлени федерал институтунда» ойлашынгъан тапшурувлар берилежек. Шолар герти ЕГЭ-де ва ОГЭ-де эсгерилген тапшурувлагъа ва башгъа тергев ишлеге кыйыша.

Охувчулар сынав экза-

менлени шу дарслардан: орус тил, математика, история, обществознание, физика, география, ин-

форматика, ингилис тил (языв бёлюгю) бермеге бола.

Дагъыстан Республи-

каны билим беривню оьсювюню институтуну прес-къуллугъу билдирген кюйде, сынав экзаменлерде ортакъчылыкъ этген охувчулар герти экзаменлерде кёбюсю гъалда охувчуларда болагъан гъалекликке тюшмежек. Шолай да экзаменге берилген вакътини тюз кюйде кьолламагъа уйренежек.

Сынав экзаменлерде ортакъчылыкъ этмек учун ДИРО-ну сайтында арза бермеге тюше.

П. БЕКЕЕВА.

Аты да, хаты да уьнем яшажакъ

Чагъынг уллу болгъан сайын бек англайсан жамиятны, гъар юртну ва ахыры да савлай элни абурун гетереген, шоланы хадирли гюнлеге тарытагъан халкъны арасындан чыкъгъан жигерли, къайратлы гъакъыллы ва адилли адамларын. Насипге, Дагъыстанны гъар юртунда дегенлей элини къысматын тюзлемеге белсенип озлени бары гъюнерин салып чалышгъан уланлар ва къызлар таман чакъы бар деп айтсам, гъеч къопдурув болмас.

Янгыз оьлчевге уллу тюгюл бизин Буглен юртну алып къойсам да, оьрде айтгъан сьзлени гъакъылыгъын ташдырмагъа нечакъы да арив мисаллар бар. Гертиден де, Бугленден къачан да эл оьлчевюнде агъамиятлы ишлер этген, гъюнер гьрсетген гишилер кеп болгъан. Оланы барысыны да гъакъында аз калималар айтып къойсам да, шайлы китап язмагъа да бажарылар эди.

Болса да мен бугюн озкуне бийке битимлер хас болгъан эркеклерден къалышмай дегенлей яшавну гъар не тармагъында да тизив уьлгю гьрсетме бажарагъанын мени юртумну, савлай халкъымны гьрмекли къызы Разия Исаевна бек арив исбат этди. Ол буссагъат арабызда екъ, тек ол этген кеп-кеп яхшылыкълар, язгъан китаплар, ата юртунда къурган бек мукъаятлы музей, къайсын бирин айтайым, халкъны эсинде ва гьз алдында тура. Гъали музей ону атын юрте.

Макъаламны башынданокъ мен Разия Жамболатова-Шихсайитова булан таныш болгъан кюйню къысгъаракъ кюйде хабарламакъны оравлу гьремени. Иылы мекен кюйде эсимде де екъ, тек мен шагбарны ва районну ортакъ газетини редакторуну заместители болуп ишлейген вакътим эди. Юртубузда уллу жыйын бола деп мен де шонда бардым. Абзарда жыйылгъан кеп адамланы арасында мен озге къонакълар булан бирче Разия-баживню де эс этдим. Гьржюп билсем тюгюл таныш тюгюл эдим.

Жыйындан сонг онгача лакъырыбыз да болду. Артда ол: «Бугленде Дагъыстан-тюрк халкъара лицей ачылгъан. Шону башын тутма адам тарыкъ. Ахтарып билген сонг, сен шо къуллукъ-

гъа гелишер деп биз токъташдыкъ» - дегенде мен, тюзю, бу хабарны ушатмадым. Неге тюзю, озюм оьмюрюмню кеп йылларын багъышлагъан газетге редактор болмагъа 20 гюнлер къалып тура эди. Мен шону аривлеп англатма да къарадым. Тек бу иш «оьрде бишгенни» билгенде, рази де болдум. Мен бираз башгъача болгъанны эс этип Разия Исаевна, нечик де «уьч-йыл сама ишле арив гъасил де гьрсет», - деди.

Шонда 7 йылдан къолай ишледим. Артда тайма арза бергенде магъа Ш.И. Шихсайитовну атын юртеген орта ерли школаны директору болмасанг ярамай. Деп тутдулар. Шонда да 7 йыл мюдюр болдум. Кеп къаст этип, савлай педагог коллективни де кемеги булан Буглен школаны 20-чы ерден 1-нчи ерге де чыгъарма бажардыкъ. Шондан сонг мен о ишден тайып, баягъы, гъаманлыкъ касбум болгъан газетге къайтдым, редактор болдум.

Айтагъаным, мени ва мени йимик дагъы да нечелени, оьрге ругъландырып, ише сынап къарап, Разия-бажив арагъа, алгъа чыгъарды. Ол, гертиден де, билимли, къастлы елдашлагъа яшавда тийишли ерин тапма кемеке этмеге гъаман къабул эди. Озьюне кимни буса да ювукъ да этмей эди. Ол да, агьлюсю Магъаммат Мамаевич де нече де тез биле эди ким ким экенни, летьюлеге, гьиллачылагъа, экиюзлюлеге оланы эшиги ябукъ эди.

Разия Исаевна озю яратывчулукъ чалышывда гъаракатын бир де бошама къоймай, эринмей, талмай туруп болагъан тиштайпа эди. Ою булан не масъаланы да генг кюйде гьржюп, шону чечивню елланын гъакъыл булан элеп, тюз тангла-

магъа бек гъюнери бар эди. Мен мюкюр эдим онда бир-бир гъаким гишилерде екъ теренлик де, тазалыкъ да, жигерлик де, тувралыкъ булан адиллик де бар экенине. Олайлагъа Р. Жамболатова айрыча гъюрмет, суюкюмлюк булан янашма да янаша эди. Ол оз заманында шайлы къуллукъланы башын да тутгъан. Янгыз архив тармагъында 40 йылдан да къолай ишлеген. Шондагъы жаваплы къуллукъланы гиччиси булан уллусуна ерли бир айыпсыз юртген. Дагъыстандагъы чакъы жамият къурумланы барысы да дегенлей ону озлеге член этип алгъан эди. Оланы санай да турмайым. Республиканы оьтген тарихине, агъамиятлы агъвалатлагъа, халкъ хозяйствону загъматчыларына, фронтну ва тылны ортакъчыларына багъышлап нечесе китаплар язды.

Гъакъыкъатда этген кеп къыйматлы къуллукълары саялы Дагъыстанны, шолай да Россия Федерациясыны маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу деген абурулу атлар берилгени де кеп затны англата. Намуслу ва Ватангъа пайдалы ишлери саялы огъар берилген гъар тюрлю

савгъатланы ахыры екъ.

Ону тувра сиптеси ва къаст гьржювлери булан Магъачкъалада орус муаллимлеге бир арив ва уллу таш сурат ясалды. Бир вакъти къыйыкъсытылып, сонг айыпдан чайылгъан адамланы эсделигине эсделик салывгъа да ону кеп кемеги тийди. Буглендеги савлукъ сакълав ожакъгъа буса Разия-баживню гъаракаты булан юртда узакъ йыллар доктор болуп гъалал кюйде чалышгъан Ленин орденли Надежда Валиеваны аты къюлуп тюз этилди...

Разия Исаевна кеп охуйгъан, кепню билмеге къуру белсенип турагъан гъакъыллы адам эди. Гьзлери лап гьрмейген болгъанда да ол «лупа» салып газетлер охуй эди. Ери гелгенде айтып оьтсем оравлу болур - Исаевна «Елдаш» газетни гъаманлыкъ охувчусу да дюр эди. Озью язылагъандан къайры, озюню айтгъанын этер йимик нечесе идараланы да, нечесе дос-ювугъун да шогъар яздыртмагъа бир де авурсынмай эди. Дагъыстанда гъюнерли кеп журналистлер ону булан иштагълы кюйде къатнама да къатнай эди. Ол да язывну яравлугъун, охувну хайырын да, хадирин де бек билегенлени бири эди.

Абдулла ЗАЛИМХАНОВ.

• Ерлерден хабарлар
Бабаюрт район

Рабият Гъажиева Украинадагъы хас асгер гъаракат башлангъандокъ сахават ишлеге гиришген. Бугюнге ерли ол шонда ортакъчылыкъ этеген асгерчилери бизге гъар тюрлю маллар булангъы уьч «КамАЗ» машинни бакъдыргъан.

Рабиятны шо рагъмулу ишин токътатма хыялы екъ. Ол районлуларына булай чакъырыв этген:

«Украинада бизин уланлар бары да тарыкъ-терек булан тагъмин этилгенин билемен. Тек олагъа уьйден «савгъатлар» етишмей. Шоланы арасындан мен уьйде тузлангъан памидорланы, хыярланы, къапустаны эсгерер эдим. Шоланы гъар къатынгиши юрегини бир гесегин салып эте. Озьюгюзню кемеке къошумугъузну, бизин Бабаюртдагъы Уьстюнлюкню 32 номерли бинасында ерлешген къабул этив пунктубузгъа гелтирмеге боласыз», - дей ол.

Шондан къайры да, Р.Гъажиева жамаатны окоп майчырыкъланы гъазирлевге де къуршама къарай.

Къаягент район

Къаягент районну башчысы Магъаммат Элдэрханов Украинадагъы хас асгер гъаракатда ортакъчылыкъ эте туруп яраланып, ата юртуна заманлыкъгъа гелген Омар Къурбанов булан елукъгъан.

Елугъувда Первомайское, Жавангент, Гъапкъайгент, Сагаси ва Оьтемиш юртланы администрацияларыны башчылары да ортакъчылыкъ этген.

О.Къурбанов дав гъаракатларда гьрсетген таваккалыгъы саялы «Къоччакълыгъы учун» ва «Асгер гъюнерлери учун» деген медаллар булан савгъатлангъан.

Омар Къурбанов бир аз уьйде ял алгъан сонг, асгер елдашларыны янына къайтма умут эте.

Алав АЛИЕВ.

Умлайла ГЪАЖИЕВА:

“Мени гючюм – инанывда”

Умлайла Гъажиятаевна Залибекова – Буйнакск шагъар муниципалитетни янында иш гереген маданият центрны башчысы, ДР-ни маданиятны ат къазангъан къуллукъ-чусу, загъматны ветераны. Ол хыйлы савгъатлар булан белгиленген: миллетлени арасындагъы парахатлыкъны ва разиликни беклешдиривю учун, Афгъанистанда дав агъвалатлар 30 йыл алгъагъа токъталгъан булан байлавлу, Дагъыстанда халкъара бандит уюрлер дагъытылгъанлы 20 йыл битгенлик булан байлавлу, «Ватанына бакъгъан сюювю учун» деген медаль, ДР-ни къатынланы союзуну медаллары, РФ-ни маданият министрлигини гюрметлев грамоталары, Пачалыкъ Думаны баракалла кагъызлары.

Умлайла Залибековна мени озюню кабинетини посагъасында илиякълы къаршылады. Кабинетни бары да тамларын гюрметлев грамоталар ва баракалла кагъызлар елеген.

– Мени учун савгъатлар адамланы, жамаатны ва Аллагуьтааланы алдындагъы жаваплылыкъны эсге салыву болуп токътай. Савгъатлагъан буса, демек–тийишлидир. Тек шо алгъа барывну токътатма ва ялагъайлыкъ этмеге бир де себеп тюгюл! Янгыз къаныгъывлу чалышывунг сени савгъатларынгъы къыйматлыгъын гертилемеге бола.

Биз исси лакъыр эте туруп, Умлайла Гъажиятаевнаны кабинетинде кеп заман олтурдукъ. Терезе тюпдеги паркда гюз айлар ва еллер тереклени ва уьлкулени япыракъларын уьзюп, якъ-якъгъа учура эди. Шогъар да къарамай, аналар озлени гиччи яшларын геземе чыгъаргъан... Бай ва бырынгъы тарихи булангъы Буйнакск алдагъы мердешлерин унутмай, бугюн де озюню сабур-саламат яшавун узата. Умлайланы яшав-турушу да мунда башлангъан.

Ата-бабаларыны арасындан Умлайла янгыз озюню уллатасын таныгъан. Ол Уллу Ватан даву бары да акъубаларын гьрген адам гысапда яшларына, торунларына бакъгъан якъда бек талаплы эди. Ол динге бек берилген, инанагъан адам эди, бары да бош заманын Къуранны охувгъа багъышлай эди. Умлайла эсге алагъан кюйде, уллатасы сийрек иржай, тек иржайса, шо олагъа, яшлагъа бир сыйлы савгъатдай болуп токътай болгъан. Ону озюню тарбиялав къайдалары болгъан: уллатасы охуп турагъан вакътисинде, ол оланы шашыкъ ишлерин гьрмейдир деп эсине геле болгъан. Бек янгылыш болгъанлар...

– Ону тюбюнде чакълары булангъы озюнден сув ичеген графини бар эди, – деп узата Умлайла. – Бирбирде торунларына абзардагъы булакъдан сув алып гелтирмеге тилей эди. Биз ону тапшурувун кютмек учун, елдей айлана эдик. Тек ол биз сув гелтиргенде де неге буса да иржаймай эди, къашларын тую эди. Бир гезик уллатасы Умлайлагъа да сув алып гелмекни тилей. Къызъяш графинни тюбюнде къалгъан сувну тегюп, бир нече керен ичин чайып, сув ала, уьстюн кагъыз салфетка булан сибирип, уллатасына алып бара. Муна шо заман тамаза иржай...

Умлайланы анасы яшларын артыкъ талашма къоймагъан. Етти яшындан янгыз Умлайла ва къызардашы сав къалса да, ол оланы да ёнкютмеген. Гъарисини оз борчлары бар эди ва гиччиден берли

гъар этген ишине, гъар абатына жавап берме тюше деген шартларда тарбиялана эди. Атасы буса... Ол къызларыны бек инамлы адвокаты эди, къатынына къызларына шолай бек талаплы кюйде янашма тюшмей деп тилей эди. Ол яшавунда бир болгъан ишни эсге ала. Умлайла янгы капотланы гиймеге бек ушата болгъан. Гезикли керен капотун хоншудагъы къызлагъа гьрсетмеге имканлыкъ болмай турагъанда, анасы ону къырындагъы тюкенге нап алма йибере. Умлайла къайтып гелегенде хапарсыздан йыгъылып, къолундагъы нап булангъы шиша сына. Капоту палчыкъгъа белене ва яман нап ийисден тола. Ол йылай туруп, уьлдерини къырындагъы чырланы артына яшына ва озюню атасы къутгъарар деп умут эте. Ону гертиден де къутгъаргъанлар. Уллатаасыни иниси, педучилищени дарс беривчюсю Байсолтан (о да давда болгъан) йылап турагъан Умлайланы эс эте, алып педучилищеге бара, охув класланы, китапхананы гьрсете. Муна шо гиччирек сапардан сонг, ону яшавунда янгы девюр башлана, огъар зор дюньяланы эркинлиги ачыла.

Йырав болма суймеди...

Шондан сонг хыйлы сувлар эниш акъгъан.

– Мен шо училищени охуп битдирдим, диплом алгъанда мени Гъарата районгъа бакъдырма суйген эдилер. Яхшы чы директорубуз Гъажии Шиллаев гъайымны этди, мени учун педагогика институтну музыка факультетинде ер тапды. Шо бир де къаравулланмагъан агъвалат болуп токътады. Неге тюгюл, менден алда биревге де шолай имканлыкъ берилмеген эди. Гъажии Сайитович магъа этген яхшылыкъны мен бугюн де унутмайман.

Къайда ва не ерде охуса да, Умлайланы гъайран тавушуна барысы да тергев бере, дарс беривчюлери огъар охувун консерваторияда узатмакъны таклиф эте. Буйнакск шагъарны музыка школасында ишлей туруп, ол шагъар жыйынны эки керен депутатлы болуп сайлана. Огъар адамлагъа кеме этмекни мекенли ёллары ачыла, оланы дертлери ва къыйынлары булан яшама башлай.

Германиядагъы музыка школа

80-нчи йылланы ахырларында Умлайла яшлары булан Германияда турагъан эрини янына бара ва Ютеборгда 4 йыл музыка школа-

сында ишлей. Бир гезик олар концерти булан Эберсвальдеге бара. Умлайла шонда Расул Гъамзатовну «Мен чи шо йыл уллу эдим» деген шигърусун гьре язылгъан романсны йырглагъан. Къаравчуланы дагъыстанлы къатынгишини йырглагъан кую бек кепине гелген. Тек Умлайла сагънагъа чыгъып, инг алдын Ватаныны бай маданиятын гьрсетмеге сюе ва толу кюйде мурадына етишген деме ярай.

Анадаш шагъарына къайтгъанда...

Анадаш Буйнакскиге къайтгъанда, Умлайлагъа маданият управлениени башын тутма таклиф этгенлер. Тюзюн айтгъанда, шогъар управление деп айтмагъа тилинг айланмас эди. Гиччи кабинет ва не чараларда ортакъчылыкъ этилжегини гъакъында бир план да ёкъ, акъча да гьрсетилмей... Бары да затны янгыдан аякъгъа тургъузмагъа тюше. Муна шо заман Умлайла Гъажиятаевна айланасына озю йимик анадаш маданиятына жаны авруйгъанланы жыйып, маданият центрны къуралар ва шону сагънасында кеплени эсинде къалгъан концертлени оьтгерелер.

Гъали центр республиканы «Мой Дагестан», «Горцы», «Шавла», «Песни гор» деген чебер ва маданият фестивалланы ортакъчысы.

Умлайланы яратывчулукъ битими, гъатта адатлы тархланы къурч агъвалатлагъа айландырма имканлыкъ бере. Мисал учун, ол биринчилей «Абзарны гюнюн» арагъа чыгъаргъан. Хоншулар бир-бири булан ювукъдан таныш бола, бир-бирини тухум-тайпа тарихин билмеге башлай. Аналаны гюнюне, 8 Мартгъа багъышлангъан байрам чаралар да кеплени эсинде къалгъан. Шагъарда 1999-нчу йылда террорчулар атылтгъан яшавлукъ уьйню къурбанларына багъышлангъан пашман жыйынланы да даим ол юрте. Амма лап артда Россияны Игити Магъаммат Нюрбагъандовну эсге алып оьтгерилген чара, гертиден де, кеплени эсинде къалажакъ. Умлайла ону ата юртуна баргъан, ювукъ адамлары, хоншулары, ону булан бирче охугъан къурдашлары булан таныш болгъан. Сапарыны натижасына гьре, Игитге багъышлап таъсирли йыр язгъан.

«... Толгъан зал. Жаным талпына ва юрегим титирей. Къатынгишилер гьзьяшларын яшырмай йылайлар. Умлайла йырын узата, бир ерде тавушу къартыллама башлай. Концертни ахырында Игитни атасы Нюрбагъанд Нюрбагъанов: «Мен уланыма

багъышлангъан кеп чараланы гьргенмен, тек сиз бугюн оьтгерген концерт шоланы барысындан да озгъандыр. Аллагъ рази болсун, сизге, барыгъызгъа да», – деп айтгъан.

Умлайла айтагъан кюйде, шо чараланы сценарийлери неге буса да ону тюшюнде, уьйдегилер барысы да гюнлюк аваралардан къавшылып юхлайгъанда шыплыкъда тувулуна.

Ол къайсы чарагъа уруна буса да, иш ёлдашларына: «Яда оьр даражада оьтгеребиз, яда шо ишге урунмайбыз!» – деп алданокъ бугара.

Гюч къайдан геле?

Огъар гюч къайдан геле? Гъар яратывчу талпыныларына не зат якълав болуп токътай? Янгыз тизив ёлбашчыдан къайры, макътавлу ана ва уллана болма не зат имканлыкъ бере?

Умлайла шекленмей – шо Аллагъгъа инаныв. Умлайла етти керен Маккада гъажда болгъан, гъар хамисгюн межитге бара, онда къатынгишилер жыйылып салават салалар, дуаларын этелер – шо юреклени тазалай ва ювукъ адамларына бакъгъан якъда сююв гыслени тувдура. Огъар Украинада оьлген асгерчилеге зикр этмеге тюшген. Баласын тас этген ананы юрек ярасын солкъ этердей сьзлени тапма тынчмы дагъы? Аллагъгъа инаныв огъар кеме эте ва къайгъырагъан ана Умлайлагъа: «Сени назмуларынг юрегиме бир аз сабурулукъ салды», – деп айтагъанда, шо да Аллагуьтааланы иши экенни биле.

Гележекге умутлар

Буйнакск шагъардагъы къатынланы советини башчысы гысапда ол озюню алдына эрлери Украинадагъы хас асгер чарада ортакъчылыкъ этеген къытынланы яшавун тынчлашдырмакъ деген мураутны салгъан.

Ону тезги хыялы – ДР-ни халкъ артисткасы Зоя Чунаева булан Буйнакскиде «Ойна, аргъан!» деген бютюрроссия фестивалны оьтгермек.

Бирдагъы бир умуту – ерли музейде «Жагъил дагъыстанлы къызъяш» деген конкурсну оьтгермек. Шо конкурсда къызлар инг алдын милли гийимлени гьрсетмеке эди.

Гетген йыл Умлайланы таъсирли башы булангъы «Оьлюмден сонгъу яшав» деген шигъру китабы басмадан чыкъды. Гъакъ юрекден тувулунгъан сатырлар гъар юрекде умутну учгунларын тувдура, гележекке инамлыкъ бере...

Агълю

Умлайланы яшавда хыйлы адамлар къуршайгъанына да къарамай, огъар лап ювукъ адамлары гысапда къызардашы Умрайгъан ва эри Магъамматхан къала.

– Биз эрибиз булан бирче 45 йыл яшадыкъ, эки яшны оьсдюрюк. Мени къысмакъ шолай агълю чер булан табушдургъанына Аллагуьтаалагъа гъали де алгъышлар этемен. Ону ата-анасы нече де тизив уланын тарбиялагъан болгъан. Уланыбыз Азамат агълюсю булан Москвада тура. Ону уьч яшы бар. Къызыбыз Камила эри ва уьч яшы булан Буйнакскиде яшайлар.

Шюкюр Аллагъгъа, уьбюзюде ону яхшылыгъындан парахатлыкъ, сююв, бир-бирине гюрмет этив оьмюр сюре, торунларыбыгъа да шону варисликге къоюп гетмеге хыялыбыз бар.

С. БУЛГАЕВА.

Уцмийлени къаласы

Башлы (гъалиги Башлыгент, Гъапкъайгент, Жавангент – Къаягент район) къумукъ тюзню къыбласында бир нече юз йыллар алда болгъан уллу юртну аты. Юртну 146 йыл алда пача гъукуматыны асгерлери бузгъан. Мундан гъайдакъ уцмийлени тувгъан ва яшайгъан ери гъисапланагъан Янгыгентге (Гъайдакъ район) 5 чакъырым ёл бар.

Тарихи ахтарыла

Юртну гюнбатыш ягъындагъы тавда Гъайдакъ уцмийлени Меседу къаласы ерлешген болгъан. Огъар неге къатынгишини аты берилген? Бугюн янгыгентлиени кеплери бу суалгъа жавап бермеге болмай десек, янгылыш болмасбыз. Шону учун озюм тарихден билгенлериме къорчюленип, суалгъа жавап беремен.

Артдагъы йыллар, кеп асрулар алда Дагъыстанда болгъан пачалыкъ къурулувлар - Таргъу шавхаллыкъны, Авар, Къазикъумукъ ханлыкъланы, Табасаран майсумлукъну, Дербент шагъарны гъакъында тарих китаплар язылгъан ва печатдан чыгъарылгъан. Бу йыл белгили къумукъ ахтарывчу, язывчу Багъавутдин Гъажаматовну «Кайтагское уцмийство» деген китабын къолгъа алдыкъ. Бир нече йыл алда Дагъыстанда Таргъу шавхаллыкъдан сонг белгилигине, гючюне гёре экинчи гъисапланагъан пачалыкъ къурулувну гъакъында Гъайдакъ районну башчысы Алим Темирболатовну китабы да чыгъарылды. 2019-нчу йылда къумукъ ахтарывчу Сапиюлла Багъавутдиновну «Военная история кумыков 16-18 вв.» деген китабында Гъайдакъ уцмийликге багъышлангъан язывланы гёрдюк ва охудукъ. Буланы барысы да къыбладагъы гъайдакъ къумукъланы тарихин ахтарывда, олар халкъны ва яш наслуваны арасында аян этивде гёрмекли къошум болуп токътады. Озокъда, китаплары гъарисинде кемчиликлер, устденсув янашыв ёкъ тюгюл. Къыбла къумукъланы тарихи булан байлавлу документлер Европа, Азия уълкелени тарих архивлеринде кеп табыла.

Янгыгент савлай Дагъыстангъа белгили уцмийлер Уллу Агъматханны, Амиргъамза уцмийни ва озгелерини ата юрту. Буланы гъариси Башлыда, айрокъда, яш вакътисинде яшагъан, тарбиялангъан, озден къылыкъларына уйренген. Игит къызыбыз, Амиргъамза уцмийни къызардашы, Дербент шагъарны башчысы Тоту бийке шагъарына ва ша-

гъарлылагъа гелген къылын гюнлерде айтгъан сёзлерин гелтиремен:

Итти къылыч къолумда, Озден къылыкъ къанымда. Къайтмас алгъан ёлундан, Тувгъан элим – Башлы да.

1640-нчы йылда гъайдакъ уцмийлер уцмийликге есилик этмек учун терен тартышывлагъа тюше ва экиге бёлуне. «Уллу уцмийлер» Мажалисде къалалар, «гиччи уцмийлер» Янгыгентге гечелер. Арадан заман гетип «гиччи уцмийлер» Мажалисде баралар ва «уллу уцмийлени» барысын да зулму этип оьлтюрелер. Мажалисдеги уцмийлени нукерини кёмеги булан, анасы Таргъу шавхаллардан чыкъгъан къатынгишини йыл ярым битген улан яшы сав къала ва Таргъугъа етишдириле. Сонг ол 17 яшында, агъайы булан Ирангъа бара. Арив, суйкъюмлю ва гъакъыллы яшёрюм шагъны ювукъ визирини гёзюне илине, уй бола ва Къуба, Сальян бийликни башчысы этилип белгилене.

Къанлы тартышывланы натижасында Уцмийликни башы болуп Рустамхан уцмий белгилене. Меседу къаланы къурулушу ону уланы Уллубийни уланы Уллу Агъматхан уцмийни аты булан байлавлу.

«Дюньяны елевчюсю» гъисапда белгили Надиршагъ булангъы давларда яман гъалгъа тюшген Уллу Агъматхан – агълюсюн, дос – къардашын де алып 1742/1743-нчу йылларда Хунзахдагъы аварлы хан Умаханны агълюсюне бара, оларда йылгъа ювукъ яшай. Шо гюнлерде эки де агълю ювукълашалар. Уллу Агъматхан уланы Ханмагъамматны къызы Бахуну Умаханны уланы Магъаммат нуцалгъа эрге бере, аварлы ханны къызы Баху-Меседу Ханмагъамматны уланы Амиргъамзагъа эрге геле. Дагъыстанда белгили эки уллу бийликлени вакиллери къонакълыкъдан оьтюр, тухум-гайпагъа айланалар. Бу эки де тухум тайпаны бир нече вакиллери сонг Дагъыстанда бек белгили адамлар болалар. Шоланы бириси Янгыгентли уцмий Амиргъамза. Ол 1751-1788-нчи йылларда Гъайдакъ уцмийликге башчылыкъ этген.

Эсделиги унутулмай

Магъаммат нуцалны ва Бахуну агълюсюнде 3 яш тува. Оланы бириси Умахан атасы Магъаммат нуцал оьлген сонг авар ханлыкъны башчысы бола. 1771-1772-нчи йылларда Магъаммат нуцалны къардашы Магъаммат-мирза уланы Булач булан Шемахи, Шеки бийликлени бийлерине кёмекге бара ва Къуба, Сальян бийликни башчысы Фатали-хан булангъы давларда жан берелер. Арадан эки йыл оьтюр, Магъаммат нуцал нукерлерин де алып, олагъа дагъыда адамланы къошуп Шемахиге бара. Шо давланы гюнлеринде ерли бийлер аварлы хангъа арт берелер ва ону янгыз къоялар. Къыйынлы гъалдан пайдаланып, Фатали-хан Магъаммат нуцалны ювукълары булан чакъыра ва намарт кюйде оланы барысында оьлтюре.

Фатали-ханны намартлыгъын гётермеген аварлы, къазикъумукълу, табасаранлы ханлар башында Баху-Меседуну уягълюсю Амиргъамза булан огъар къаршы дав этмеге 4000 адам жылар ва Къуба, Сальян ханлыкъгъа багъып тербенелер. Узакъ къалмай олар Худатны ягъасындагъы Гавдушан авлакъда Фатали-ханны ерли халкълардан, шавхалны адамларындан къурулгъан санаву 8 минге етишген асгерлери булан къаршылаша. Къыргъын дав башланывунда Къубаны асгерлерини пайдасына тюзеле. Онгайсыз гъалгъа тюшген, умутлары бузулгъан Амиргъамзаны асгерлерин ону уланы Алибек игит атлы бёлюгю булан оьлюмден къутгъара. Гавдушан дав дагъыстанлы бийлени устюнлюгю булан тамамлана. Фатали-хан къачып къутула.

Дагъыстангъа къай-

тивунда Амиргъамза Фатали-ханны ханлыкъына гиреген Дербентни елемеге ва таламагъа ой къура. Ханны уягълюсю, Амиргъамзаны къызардашы Тоту бийке ону асгерлерин Дербентни ичине гирмеге къоймай. Дербентлиени айтывуна гёре, Тоту бийке шо гюнлерде озюню адамларына кеп сюеген къардашына урмагъыз деп тилеген болгъан.

Дербент ярым йылдан артыкъ къамагда къала. Къачып сав къалгъан Фатали-хан орус пачаны адамлары булан аралыкъ тута ва Амиргъамзаны Дербентден Гъайдакъгъа къайтмагъа борчлу эте.

Арадан 13 йыл оьтюр, Амиргъамза уцмий бек аруй ва гечине. Бек суйген къардашыны оьлюмюн гётермей ярым йылны ичинде Тоту бийке де гечине.

Атасындан тез айрылгъан аварлы Умахан, Гавдушан давдан асгерлери булан къайта, агъасы Амиргъамзадан, эчивю Тоту бийкеден айрылгъан сонг дагъы да кеп игит ишлер эте, Авар ханлыкъны беклешдире ва 1801-нчи йылда дав майданларында оьлюмюн таба. Ону ва гъайдакъ уцмийлерден гелген уягълюсю Къыстаманны къызы Баху (Паху) бийке Мехтули ханлыкъны ханы Агъматханны уланы Солтанагъматхангъа эрге бара, имам Къазимагъаммат, имам Гъамзатбек булангъы 1830-1834-нчу йылларда болгъан къанлы тартышывларда уланлары Абуну, Умаханны ва 12 йыллыкъ Булачны тас эте ва Гъамзатбекни мюридлерини къолундан оьлюмюн таба. Оланы аривлюкге айтылгъан къызы Солтанат Таргъулу шавхалны уланына эрге бара. Дагъы да ол бизге орус язывчу Бестужев-Марлинскийни «Амалатбек» деген асарыны игитлерини бириси гъисапда белгили.

Янгыгентде болгъанда Меседу къала ерлешген тав-

гъа нече гезик гётерилгенмен. Ондан къарагъанда Янгыгент къолунгъу аясында ймик гёрюне. Бугюн мунда бизин девюрде къурулгъан янгы уйлер ерлешген. Янгы яшав юрлюе. Яшайгъанланы айтывуна гёре уйленени къорчюлерин салагъан вакътиде мунда савут-саба, нап лампалар, патронлар кеп табылгъан.

1877-нчи йылда Хасавюрт якъда акъкъий мычыгъышлар ерлер учун болгъан тюзсюзлюкге рази болмай, пача гъукуматына къаршы гётерилелер. Оланы акъушалар, лавашалар, согратлиликер якълай. Къыбла Дагъыстанда Башлы юрт багъетеривленни центры болуп токътай. Башлыда, Янгыгентде ва оланы айланасындагъы Чирмиде, Акътерек къотанда, Пашаавлакъда пача асгерлери булан къанлы давлар юрлюе.

Оланы барысыны да башында янгыгентли Жамавхан уцмийни башлылы Къыстаман деген уягълюсюнден тувгъан уланы Магътибек болгъан. Юртлусун башлылылар ва янгыгентлиликер якълагъанлар. Натижада Башлы ва Янгыгент яллатылгъан. Эки де юртну башында токътагъан Магътибек, Агъай-къади, Бейболабек, Давут-гъажи булан 300 якълавчусу уцмийлени къаласы Меседу къалада пача асгерлерине сав гече къаршылыкъ этген. Тек Къала топланы атылывларындан бузулгъан. Елевчюлер гелгенде ону ичинде яралангъан 18 игитни тапгъанлар.

Гъайдакъ уцмий Амиргъамза ва ону уягълюсю Бахуч-Меседу къургъан, асрулар боюнда эретуруп, янгыгентлиени гючюн исбатлагъан ва оьктемлиги болуп токътагъан Меседу-Къала шулай шартларда бузулса да, юртлуланы эсинден бир де таймай.

Магъамматрасул
ИБРАГЪИМОВ,
Къаягент район.

Гезикли атышыв

Январ айны 31-нде гече вакъти Магъачкъалада озъюню уъюню эшик алдында къошулчан ябушувланы спортчусу, тутушуп ябушувдан Россияны чемпиону Магъамматрасул Мутаев оьлтюрюлген. Жинаятчы огъар тапанча булан 8 керен атышгъан.

Атышгъан адам видеокамерагъа тюшген. Полицейскийлер ону атын токъташдыргъан ва ахтарывгъа берген. Олар ёрайгъан кюйде, шо къоркъмаскъалалы 18 йыллыкъ Н.Къ. Эки ай алъякъда оланы арасында эришив болгъан. Жинаятчы шо къайдалы ачувун алмагъа суйген.

М.Мутаев Гъабиб Нурмагъамматовну атасы Абдулманапны аты къоюлгъан спорт школагъа

юркюй эди. Рингде ол 9 ябушувну оьтгерген, 7-син утгъан. Ону гезикли ябушуву февраль айны 23-нде иранлы Кёйван Резае Далини булан болмагъа герек эди.

М.Мутаев гече чапгъын этиленги биринчилай

тюкюл. Гетген йылны яй айларында белгисиз жинаятчы огъар травматика тапанча булан атыш-

гъан болгъан. Мутаев оьз янындан тапанчасы булан атышып, чапгъынчыны къачма борчлу этген.

Ахтарывлар узатылып тура

Россияны Ахтарыв комитетини Дагъыстан управлениеси Магъачкъаладагъы 3 номерли поликлиниканы баш врачы Светлана Къурбановагъа къаршы уголовный иш ачгъан.

Ахтарывчулар токъташдырагъан кюйде, ол бирдагъы бир нече врач булан алданокъ сёйле-

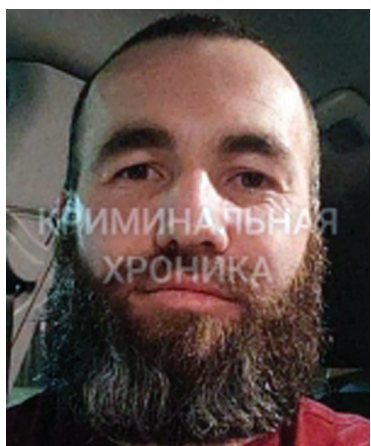
шип, жинаятчы гюпню къургъан болгъан. Олар урушбатгъа медицина экспертизаны оьтгерген бюрогъа ялгъан документлени бакъдыргъан. Шолагъа къорчуленип бир-бир адамлар сакъатлыкъны гъакъында шагъатнамалар алгъан. Уголовный ишни материалларына гёре, урушбатны умуми оьлчевю 190 минг манатгъа етишген.

Шагъарны Совет район судуну къарары булан С.Къурбанова эки айгъа эркинликден магърюм этилген. Ахтарывлар узатылып тура.

Макюрчюню излейлер

ДР-ни Ич ишлер министрлиги 35 йыллыкъ Акиф Алипашаевни ахтарывгъа берген.

Ол къачып яшынгъанча, МЧС-ни 23-нчю номерли Табасаран район от сёндюрювчю – къорувчу бёлюгюнде ишлеген. Министерлик аян этген маълуматлагъа гёре, А.Алипашаев 2022-нчи йылны март айындан тутуп октябрь болгъунча озъюню къуллугъундан пайдаланып, 12 адамдан 4 миллион манатны оьлче-

вюнде ялгъан булан акъча алгъан. Оланы гъари-

сине МЧС-ге ишге тюшме кёмек этежекмен деп сёз берген болгъан. Алдангъанлар макюрчюню къолуна тюшгенин билмеген. Олар акъчасын къайтарма къарагъанда, жинаятчы къачып яшынгъан.

Эгер де сиз А.Алипашаев къайда экенни билегенигиз бар буса, тюпдеги телефонлагъа сёйлегиз: 8-906-480-09-90 яда 99-45-00.

Жинаятчыны тутма имканлыкъ берген маълумат учун, 300 минг манат савгъат акъча гёрсетилген.

Уллуланы гъайсызлыгъындан

Дербентдеги район суд Великентдеги яшлар бавуну алдагъы заведующийи Гъюрюбике Алипханованы бир йылгъа шарт булан эркинликден магърюм этмек деген къарарны чыгъаргъан.

Оьтген йыл яшлар бавунда гиччи къызъяш таш канзилерде йыгъылып, башы булан урунуп, эсин тас этген болгъан. Алгъасавлу етишип гелген врчлар ону оьлюмден къутгъарып болмагъан.

Шо авур хатабалагъ болгъанча яшлар бавуна Роспотребнадзорну ерли бёлюгюню къуллукъчулары гелген. Олар яшлар

учунгъу идараны башчысын гъар тюрлю кемчиликте, шоланы арасында таш канзилеге де айрыча тергевюн бакъдыргъан. Тек яшлар бавунда шо гъар къулакъасмагъанлар, кемчиликни алдын алма къарамагъанлар.

Ахырда уллуланы гъайсызлыгъындан гюнагъсыз яшны яшаву къыркъылгъан.

Баракалла билдирген

Шо гюн судлукъ пристав Магъмут Узеров Магъачкъалада ата-анасында къонакълай болгъан. Бирден терезеден хоншудагъы онгача уйлеге от тюшгенин эс этген. Бир мюгълетте де ойлашмай Магъмут шонда алгъасагъан.

Оьзгелери от сёндюрювчюлени чакъыргъанча эшиклерин бузуп ичине гирген. Уйню ичин тютюн алгъан. Пристав мююшде сакъатланы коляскасында олтургъан эргишини эс эте. Озьюню яшавуна къоркъунчулукъ бар экенни биле де туруп ол сакъат адамны къыргъа чыгъаргъан.

15 минутдан от сёндюрювчюлер ва скорый помощь етишген. Врачлар сакъат адамны оьзлер булан алып гетген.

Къочкакъ приставгъа командирлери баракалла билдирген.

02 БИЛДИРЕ

Январ айны 30-нда Къызлар районда 62 йыллыкъ адам хапарсыздан «Сайга» тубек булан атышып, 36 йыл болагъан уланын яралагъан. Ол азарханагъа тюшген.

Магъачкъаладагъы Ленин район суд ерли жагъил адамны маши-

нин эсирип гъайдагъан саялы, «Жигулисин» чыгъарып алмакъ деген къарарны чыгъаргъан.

Артагъы жума республиканы ёлларында 26 хатабалагъ болгъан. Шоларда 6 адам оьлген ва 35 адам яралангъан. Оьлгенлени арасында бир ва яралангъанланы

арасында 5 яш да бар.

«Дербент-Москва» поездде полицейскийлер жагъил адамны тутгъанлар. Ону кисесинде 8 грам наркотиклер табулгъан.

Январ айны 27-нде ич ишлени Дербент район бёлюгюне ерли

адамдан арза гелген. Арзасында ол белгисиз жинаятчы машинини ичинден 85 минг манатын урлагъан деп билдирген. Уручулар тутулгъан. Олар Дагестанские Огниде яшайгъан 26 ва 27 йыллыкъ жагъил адамлар.

Январ айны 28-нде полицейскийлер «Кочубей» постда «Мерседесни токътатып, моторуну номерлерин тергегенде машин дёрт йыл алъякъда Москвада урлангъанын токъташдыргъан.

Бетни гъазирлеген Алав АЛИЕВ.
Интернетден алынган суратлар.

Берекетли пагъму ва берекетли адам эди

(Саняят Муратованы 100 йыллыгына)

Гетген жуманы башында А.П. Салаватовну атындагы Къумукъ музыкалы-драма театры коллективи озлени гезикли жыйынын озтгерди. Жыйында гъар тюрлю масъалалардан къайры, театры директору Скандарбек Тулпаров бу йыл озтгермесе ярамайгъан эс-делик ахшамланы, юбилейни гъакъында айтды:

– Артадагы йылларда гъар тюрлю себеплеге гере бизин ишибизде устыонлюклер де, кемчиликлер де болду. Тек бу талчыкълы гъаллар бизин маданият ишибизни чек-дюрмедди, бизин бирикдирди, чыныкъдырды. Гъар тюрлю къыйын гъаллага да къарамай, бу йыл бизин артистлени бир нече юбилей ахшамларын озтгермесек болмай. Шолай жыйынланы бириси РСФСР - ни халкъ артисткасы Саняят Муратовагъа багъышланма герек. Ол тувгъанлы 100 йыл бите. Саняят Татамовна бизин барыбызны да анабыз йимик адам эди, ону яхшылыгы тиймеген бизин коллективде бирев де къалмагъан. Амма булай уллу пагъмуну, тизив адамны биз не буса да аз эсгеремиз, огъар багъышлангъан эсделик ахшамланы заманда бир сама да озтгермейбиз. Гелигиз биз, февраль айны экинчи яртысында ону 100 йыллыгына багъышлангъан уллу яратывчулукъ ахшамны озтгерейик, – деди С. Туларов.

Гертгилей де, анадаш къумукъ театры гърмекли сагъна усталарыны санау аз туююл. Олар пагъмусу ва бажарывлугъу булан озлени атларын да, къумукъ театры атын да тавлар элинден хыйлы арек чыгъаргъан ва белгили этген. Олар бизин анадаш театры милли башгъалыгъын ачыкъ кюйде гърсетген, огъар лайыкълы макътавлукъну гелтирген.

Саняят Татамовна Муратова 1924-нчу йылда Магъачкъалада айтылгъан къумукъ йырав Татам Алиевич Муратовну агълюсюнде тувгъан. Атасыны ожагъында эркелеп оьссе де, гиччи Саняятгъа Совет гъукумат къагърулу 30-нчу йыллар ва олардан да бетери – Уллу Ватан давну 40-нчы йыллары къаршы геле.

Сагънада биринчи абатлар

1940-нчы йылда озюне янгы 16 йыл битген Саняят Къумукъ театрыда ачылгъан студияны битдире ва театргъа артистка болуп геле. Бу вакътиге озю кеп яш буса да, мен оьрде эсгерген агъвалатлар къызъяшны яшавгъа чыныкъдыра, онда ата-анагъа, ватангъа бакъгъан сюевон ва ойларыны мекенлешдире. Саняятны гиччиден тутуп мукъаятлы тиштайпа болмагъы, бу янгы театрда башлана турагъан касбусуна тарыкъ бола.

Татам Муратовланы тухуму гъакъда мен атамдан эшитсем де, оланы бирлери булан, мисал учун Саняятны уланкъардашлары Мурат, Шарапутдин, Давут ва озю Саняят булан бара-бара ювукъдан таныш болма да насип болду. Булар бары да бир йимик пагъ-

мулу ва ачыкъ юрекли адамлар эди ва гъарисини гъакъында бир айрыча китап язмагъа тийишли экенге мен бир де шекли болмагъанман.

Мен танып янгы къатнап турагъан вакътилерде Саняят Татамовна бизин белгили шаирибиз Абсалам Аскерхановну олжасы эди. Оланы 70-80-нчи йылларда уьюнде болгъан гъар тюрлю яхшылыкъ жыйынларда, мисал учун Абсаламны 60 йыллыгы, Саняятны тувгъан гюню ва озгелеринде де магъа ортакъчылыкъ этме туюшдю. Неге десенг Абсаламны уланы гъали белгили композитор Аскерхан Аскерханов да, мен де о йылларда бир институтну битдирип, кеп ювукъ къурдашлыкъ юрюте эдик. Кебюсю гезиклер о къоймай мени озю булан атасыны янына алып бара эди.

Сынав топлана

Саняят Муратованы яратывчулукъ оьрленивю ва аз заманны ичиндеги уллу озюсю – совет къатынланы ич яшавун, хасиятын, пикруларын озтесиз бай кюйде ачыкъ этмеге бажарагъаны да уллу касбу пагъмусуну барлыгъын гърсете. Мунда, озокъда, Аллагъ берген пагъмудан къайры, атасы Татам Муратовну тухумуну вакиллери таъсир этгенни де унутма туюшмей. Къуш уяда гъргенни эте дей. Ону бу пагъмулу адамланы «уясында» гъргени ва тарбиялангъаны, гележекдеги маданиятта гетежек ярыкъ ёлуна бирден бир шавла ва маъна бере эди. Неге десегиз, Саняят сонгда ойнагъан гъар спектаклде озюню атасы Татамдан гелген пагъму бу-

лан бек таъсирли кюйде суратлангъан янгы келпетлени яратмагъа бажарды.

Актриса комедия ва драма рольланы бир йимик пагъмулу ойнай эди, Ол музыканы яхшы англай эди. Олай актрисалар гъар заманда да алдынлы сыдраларда болгъан, Саняят да шолай болду. Актрисаны озтесиз бай ва таъсирли тили бар эди. Шо буса къаравчугъа ол яратгъан келпетни ич яшавуну назик ерлерине ерли гъис этмеге имканлыкъ бере.

Ярыкъ пагъму

РСФСР-ни халкъ артисткасы деген ат кимге де берилмей. Мен оьрде эсгерген оьр музыкалы культураны булангъы актриса таза ва бай янгы булан къаравчуланы узакъ йыллар эсир этип турду. Шо саялы да, шексиз айтсам, режиссерлар ону музыкалы спектаклдерде кеп къоллай эди. Огъар биринчи баш рольланы тапшура эди. Ону бу уллу йыр пагъмусу, драма бажарывлугъу булан бирлешип дегенлей, актрисагъа энгил учгунлу келпетлени яратмагъа кемеке эте эди. Магъа ону булан театрда ишлеге насип болду. Саняят Татамовнаны мен репетицияларында да гъргенмен. Бизин барыбызны да эсибизде Саняят яратгъан келпетлер. Мисал учун, «Айгъази» «Юрек суйсе» «Минис-

да чыгъа эди. Саняятдан къайры озге актрисаны о йылларда Барият ойнайгъан рольлагъа экинчи этип алмай эди. Ол сагънаны герти кюйдеги устасы болгъан эди. Ону тюзелмеген бир ролун да къаравчулар айтып болмас.

Халкъны эсинде ол «Айгъази» Баживню ойнайгъан кюй. Айгъази де, Умав да озлени дослары Гюлкызы да, Саняят да гърюшегенде, ариден тав бетде олтургъан Бажив бу гъакъ герти досланы якълавчусудай гърюне эди. Мунда Саняят баживню мукъаятлыгъын ва сюев къабунгъан яшланы сюегенин, олагъа насип ёрайгъанын къаравчулар инанагъан кюйде гърсетип болду. Саняят Татамовна шо ойнагъан Баживню ролунда йимик озюню яшавда да юрюте эди. Мен шону озюм де эс этгенмен. Ол уллугъа да, яшгъа да бир йимик гъюрмет этеген адам эди. Театрда ишлейген жагъил тиштайпалагъа оз анасы йимик эди десем де, къопдурув болмас. Бу ерде мен Саняят Татамовна булан узакъ йыллар кеп спектаклдерде ойнагъан Россияны ат къазангъан артисти Байсолтан Осаевгъа Саняятны гъакъында сорайман. Ол булай деди:

– Белгили артистден къайры, ол рагъмулу, яшёрюмлер учун театргъа жанын берип къоьгъан адам эди. Ол бизге ана эди. Ол ана буса, Дадам Сайтнуров бизге ата эди. Олар экевю де бизин, ай-

трни къатыны» «Уйленив», «Уян ва йырла» деген спектаклдерде ва олай да кеп санавдагы озге келпетлер.

Йыллар нече де тез гете. Гъали йыллар гетгенде ойлашаман, Саняят Татамовна берекетли адам да дюр эди, берекетли пагъму да дюр эди. Ол яш чагъындагы заманларда да, мен уллулардан айтып эшитгенмен, озтесиз гъайбатлы актриса болгъан. Шоссагъат Барият Муратованы рольларын экинчи юрютюрчю этип буйрукъ-

рокъда Тотуханумну да, мени де кеп сюе эди. Мен неге экисин де къошуп айтаман. Анасы болгъан ожакъда, ата да бола. Ата-ана яшларына бавурлу буса, яшлары да озлени яшларына шолай рагъмулу бола. Яманыбызны яшырып, яхшы ишибизни кекге чююп яшай эди. Магъа ону булан уллу рольда биринчилей сагънагъа чыкъма туюшдю «Уян, йырла!» деген музыкалы спектаклде. Ол мени баживню ролун ойнай эди. Мен огъар: «сен мени кюрт ятгъан та-

вугъумсан», – дей эдим. Шолай ол оъзю яшавда дюр де дюр эди. Кёп керенлер мен ону булан гастрольларда болганман. Оъзюне бир сукара аш этсе шону да бизин булан пайлай эди.

Эсимде, биз янгы гелген йылларыбыз. Избербаш шагъарны кёнак уьюндебиз. Биз о йылларда огъар Сона дей эдик. Сона эртен магъа – «яшым, базаргъа барып бир тавукъ да, чита да алып гелсенг ярамаймы, алив пилав этер эдим», – деди. Неге бармайман деп, йыракъ буса да базар кёнак уьйден, ёлгъа чыкъдым. Гелген сонг пилавгъа тарыкъ затланы да алып кёяйым деп, согъан, дюю, яшылчалар да алып къайтдым. Тюше кёнак уьйню ичин аш ийис алды. Уллу къазан толтуруп бишген узбек пилав барыбызны да Сона турагъан уьйге жыйды. Пилав да ашадыкъ, чайлар да ичип, гъарибиз гъар якъгъа чачылдыкъ. Уллу коридорну толтуруп янгырыкъ тавушу булан Сона, «Гъайбат, эшик ачыкъ, столда сагъа сукара булан пилав кёйгъанбыз, сувуп квалмасын деп тастымалгъа чырмаганман» – деп кычырды. Шо вакътиде Гъайбат гелип ашагъанча тангнамаздан юртлагъа чыгып гетген бригаданы ёлбашчысы Карав Хамавов геле ва тастымалгъа чырмалып турагъан исси пилав сукараны тапанча ургъандай эте ва савбол сен Сона деп чыгып гете. Эсине тюшгенде, Гъайбат чырмалгъан пилав сукараны ача, о буса – бош. Шонда хатири квалып Гъайбат сен мени мысгъыллаймысан? Нете, мен сагъа мишикмени бош сукарангъа ялама, деп эрише. Бу лакъырны эшитген Карав чыгып: – Я, Гъайбат, гечип кёй, билмедим, магъа кёйгъандыр деп ашагъан эдим – дей. Сонг Сона мени янгыдан базаргъа йиберип, пилав ашатып Гъайбат булан ярашдыкъ.

Саният Татамовна булан мен кёп спектаклдерде ойнаганман, оланы барысын да эсгере турсам, хабар узакъ гетежек. Шуну булан битдирейим.

Саният Татамовна оъзю ойнаган рольланы ва оъзю булан бирге ойнаган артистлени гъакъын да булай деген эди:

– Гъар къайсы артистни де яратывчулугъунда кёп зат ону булан бирге ойнагъан артистден гъасил бола. Шо якъдан алгъанда магъа гъар заман насип бола эди. Бизин сагънаны лап пагъмулу актёрлары булан ойнамакъ магъа герти кюйде ругъланывну гелтире эди. ДАССР-ни халкъ артисти М.Рашиханов, ДАССР-ни аткъазангъан артисткасы П.Аселдерова булан мен бирге яратгъан келпелени арасында Гъ.Рустамовну «Юрек сойсе» деген пьесасына гёре салынган спектаклдеги Сувсар, Б.Нушични «Министрни къатыны» деген спектаклден министрни къатыны, Н.Гогольну «Уьйленивюнден» Фекла, озокъда А.П.Салаватовну «Айгъази» деген спектаклден Баживню ролю лап яхшы эсимде квалган рольлар.

Саният Муратова оъзю ачыкъ ва таъсирли пагъмусу булан къаравчуланы узакъ йыллар къувандырып тургъан. Гъалиги яш артистлер Саният Татамовнаны унутмай, ону берекетли пагъмусундан илгъам ала.

Багъавутдин ГЪАЖИЕВ,
Дагъыстанны халкъ шаири.

Сурия САЛИМОВА:

«Гъашыкъ юрек сен барынга сююне»

Сурия Салимова Буйнакск районну Тёбен Жюнгютей юртунда тувгъан. Мундагъы орта школаны битдирген сонг Магъачкъаладагъы ДГУ-ну тамамлагъан. Гъали ол ата юртундагъы школада ана тилден дарслар юрте. Яш заманындан берли поэзиягъа гъашыкъ болган Сурия шиърулар да яза. Ону янгы шиъруларын охувчуланы тергевюне беребиз.

Сыралы сырдай

Язбаш геле иржайып,
Бары дертлени чайып,
Жан еринге тиердей,
Яшамагъа сюрдей.

Язбаш гелип, къарчыгъа
Кёкню айланып чыгъа.
Бавда терек бюрлене,
Яшав оьсе, тюрлене.

Оьзен йырлайгъан йырдай,
Язбаш сыралы сырдай.

Бир сени эсге сала

Гюн шавлаларын чачып,
Магъа кюлачын гере,
Насипге ёллар ачып,
Къайнар саламын бере.

Язбашгъы исси елге
Япыракълар сеслене.
Терекни бутагъында
Ала жымчыкъ эслене.

Йымышакъ йыры булан
Мени гёнгюмню ала.
Жымчыкъны аревлюгю
Бир сени эсге сала.

Сёнмежекни билемен

Сюювсюз бизин яшав
Гюл ачмагъан терекдей
Герексен сен жаныма
Гюллеге гюмелекдей.

Гъашыкълыкъны гъайкелин
Бойнума сен такъгансан,
Сюйгеним, сююв отну
Юрегимде якъгансан.

Сююв от яллай менде
Сёнмежекни билемен
Яшавунга, сюйгеним,
Сююв булан гелемен.

Сен барынга сююне

Сююндюре «сюемен» деген сёзюнг,
Аявлум дегенинг, аршлагъа чюе.
Гъеч биревню суймегендей
Юрегим
Гъакъ герти сююв булан сени сюе.

Гъасиретмен гёрме сени янымда
Гёзюм юмуп яшав къыйын кююне.
Ер юзюнде ер тапмагъа болмасдай
Гъашыкъ юрек сен
барынга сююне.

Бешиги булан тёрде

Уьйню тёр янында бешикде ятып,
Бала юхлай бал юхулагъа батып.
Ана юрек огъар къарап къувана,
Баласы бар – ингде насипли ана.

Ана чайкъай бала ятгъан бешикни,
Астаяп деп тилей уьйде эшикни.
Шолай алив безев бир де ёкъ дагъы,
Бала безей бешикни тёр якъдагъы.

Акъча берип

Гёзден токътавсуз агъа,
Бурчакъ болуп гёзьяшы.
«Бир бебей ал», – деп багъа
Анасына кызыяшы.

Ана тюкенге гирип,
Бир алив къурчакъ ала.
Алгъанын акъча берип,
Бу кызыяш гёрюп къала.

Гъаман иштагъы гелип,
Билме сюе нени де.
Тюкенден акъча берип
Алдынгмы дей мени де.

Ай ярыгъым

Иржаяман мен, балам,
Дуллу-дюньям унутуп.
Ананг бек насиплимен
Гиччи кюлуңгну тутуп.

Гиччи кюлуңгну тутуп,
Уллу умутгъа гече.
Аямда гиччи кюлуңг –
Ай ярыгъым, бу гече.

Ай ярыгъым, бу гече
Янынгда ананг барман.
Юрегинги уруву
Яраларыма дарман.

Ватан неден башлана?

Ватан неден башлана?
Деп сорав бере бизге,
Ватан башлана неден,
Айтайым бугюн сизге.

Исси уьйден башлана
Биз абатлар алагъан.
Орамдан, ата юртдан,
Эсде гъаман къалагъан.

Аявлайгъан баланы
Йымышакъ аялардан
Ватан башлана бизге
Дагъыстан къаялардан.

Арабызда гъали де

Жагъиллейин гъарисини санлары,
Аявсуздан топуракъ басып ятды.
Етмеген умутлары, муратлары
Ювукъланы юреклерин сызлатды.

Ер юзюнде парахатлыкъ болсун деп,
Ябушувда токътамады ариде.
Жагъиллейин гетсе де
бу дюньядан,
Атларыгъыз арабызда гъали де.

Уланлар тувсун

Уланлар тувсун юртну
Абур-сыйын сакълама,
Тувгъан Элин, Ватанын
Балагълардан якълама.

Тувсун ата ожакълар
Бирде бошамасын деп,
Аналар къайгъы басып,
Янгыз яшамасын деп.

Уланлар тувсун гъакъсыз,
Сююнч гюнлер бёлмеге.
Тувмасын олар чакъсыз
Дав майданда оьлмеге.

Сагъынгъанын айтмагъа

Насип болду улангъа
Ата юртгъа къайтмагъа.
Ватанына, халкъына
Сагъынгъанын айтмагъа.

Тувуп оьсген орамдан
Алгъасамай оьтмеге,
Яшларын кюлгъа алып,
Ахыр гезик оьпмеге.

Аз да квалмай уьйлери
Аччы хабардан толду.
Уьйге гелип-гетмеге
Улангъа насип болду.

Алданып биз нетебиз?

Янгыз уьйде мунглу олтургъан анам,
Бажармайлы сенсиз яшав тизмеге.
Йыллар оьтген сайын бек
оьрчюй ярам,
Ёкълугъунгну къыйын, атам, сезмеге.

Къыйын, атам, сувукъ алгъан юрекни
Иситеген сёзлерингни излеме.
Сагъынч алып, суратынга сыр чечип,
Тюшлериме гелерингни гёзлеме.

Тюшюбюзде гёрме умут этебиз,
Бир-биревден тоймайлы биз гетебиз.
Ялгъан дюнья, атам, бары зат ялгъан,
Бу дюньягъа алданып биз нетебиз?!

Юрт къабурлар

Юрт къабурлар, арекден сынташлары
Мени нече терен ойгъа батдырды.
Юрт къабурлар кырыыйна етгенде
Тыныш алма гъава етмей къатдырды.

Юрт къабурлар, гетгенлени эсгерип,
Алгъам охуп, дуа этмей болмадым.
Юрт къабурлар, нечесе аявлумну
Алгъан булан тоюнмады, толмады.

Йыр кълар

Азизимсен, аявлумсан, ана тил,
Дюрсен мени юрегим де, къаным да.
Тарихи бай татли тилим, нарт тилим
Сенсиз яллыкъ тапмас эди жаным да.

Ана тилим, дюрсен къакъакъ
йырым да
Бешикдеги нарыстагъа йырланар.
Ахырынчы тынышымны алсам да,
Ана тилде язылынгъан йыр кълар.

Адабият бёлук.

• Уллу гюнлер, гечелер...

Мигъраж гече

Ражап айны 27-нчи гечесине чыгъагъан гече Аллагъны Ахырынчы Элчиси Магъаммат Пайхаммар (аллагъисалам) кёкге – Мигъражгъа чыкыгъан. Мигъраж – Яратгъан Есибиз Уллу Аллагъ Магъаммат Пайхаммаргъа (аллагъисалам) этген абур болгъан. Бу йыл шо сыйлы гече февраль айны 7-синден 8-не чыгъагъан гечесине рас геле.

Шо гече гъар бусурмангъа да инг сыйлыларын дан бириси гысаплана. Неге тюзюк, дин алимлер токъташдырагъаны йимик, шо гече Магъаммат Пайхаммар (аллагъисалам) булан эки мужизат болгъан. Шоланы биринчиси Ол Маккадан Иерусалимге этген сапары булан байлавлу. Бир-бир бусурман китапларда айтылагъан кюйде, ахшам вакъти намаз да кылып, Магъаммат Пайхаммар (аллагъисалам) Каабаны

темиркъазыкъгъа бакъгъан тамыны ювугъунда ял алып турагъан вакътиде малайик гелген. Ол бир де авуртдурмайлы Магъаммат Пайхаммарны (аллагъисалам) кёкюрегин ярып, юрегин алып, нюр булан толтуруп, ерине къайтаргъан.

Шондан сонг, аргъу-макълардан да юз керен чалт ёл алагъан эки къанатлы Буракъ кёкден тюшюп гелген. Шо гюн ахшам ол Магъаммат Пайхаммарны (аллагъисалам)

Иерусалимдеги бусурманланы аль-Акса межитине етишдирген. Жабрайил малайик гелип, Огъар сюню де, чагъырны да къайсын буса да биринсин тангламагъа таклиф этгени Магъаммат Пайхаммар (а.с) булан шо уллу гече болгъан экинчи мужизат болуп токътай. Магъаммат Пайхаммар (аллагъисалам) сюню танглагъан сонг Ол Аршгъа чыкыгъан. Мигъражда Магъам-

мат Пайхаммар (аллагъисалам) бир башлап етти кёкге гетерилген, сонг Ол гъечким гетерилмеге болмасдай оърлюкге чыкыгъан. Адамны гъакъылы инанып битмесдей, етип болмасдай кёп-кёп мужизатланы, демек, кёклердеги Каабаны, женнетни, жагъаннемни, Аршны, Курсну ва хыйлы оьзгелерин гёрген.

Гъар кёкде Ол оьзюне салам береген пайхаммарланы гёрген. Шондан сонг

Ол пердевсюз Яратгъан Есибиз Уллу Аллагъ булан сёйлеген. Бу тамаша гече Яратгъаныбыз бусурманлагъа гъар гюнлюк беш намазны да борч этген.

Мигъраж гечесинде ата-ананы, къардашланы ва оьзге айланабызда яшайгъан адамланы сюндюрмеге къаст этмеге тюше. Оланы арасында гечмеге тарыкълар бар буса, гечип, кылынмагъан намазлар бар буса, мекенли кюйде шоланы, олай да 20 ракаат суннет намазланы кылмагъа, гери урулагъан амаллардан арек болмагъа гъаракат этмеге тарыкъ. Айрыча алгъанда, чагъыр, гъаракъы ичивден сакъланмаса ярамай. Булай да, бусурманлагъа эсиртеген ичкилер гъарам этилген. Сонг да, шо уллу гече къавгъалап айланмагъа да тюшмей. Шо сыйлы гечени бизин Магъаммат Пайхаммар (аллагъисалам) болгъан чакъы кёп салават салып, Яратгъан Есибиз Къудратлы Уллу Аллагъгъа ибадат этип, товбагъа тюшюп йибермеге маслагъатлы.

• Аллагъны ахырынчы Элчиси

Яшгъа багъыйлы ат такъмагъа тюше

Магъаммат Пайхаммар (аллагъисалам) яшлагъа ташсуратланы атларын бермеге гери ургъан. Шолай да, маъна якъдан ислам динге къаршы чыгъагъан атланы да бермеге борч тюзюк.

Маликул-мулук (падишагъланы падишагъы) деген ат да гери урулгъанлардан гысаплана. Неге тюзюк, шо – Яратгъан Есибиз Къудратлы Уллу Аллагъны аты. Яшлагъа такъмагъа гери урулагъан атланы арасына: Абдунабийи (пайхаммарны къулу), Абдукаабати (Каабаны къулу), Абдуддар (окакъны къулу) дегенлери гире. Шагъиншагъ деген ат да (падишагъланы падишагъы) – такъмагъа ярамайгъанлардан. Неге тюзюк, шо – Яратгъан Есибиз Къудратлы Уллу Аллагъгъа кыйышагъан ат.

Бир-бир алимлер гысап этеген кюйде, Жаруллагъ (Аллагъны хоншусу), Рафикуллагъ (Аллагъны къурдашы) деген атланы такъмаса яхшы. Башгъа алимлени пикрусунга гере, шо атлар – такъмагъа гери урулгъанлардан.

Магъаммат Пайхаммарны (аллагъисалам)

гъадисинде шо гъакъда: «Сорав алынагъан гюн сизин атларыгъызны айтып чакъыражакъ. Шо саялы яшларыгъызгъа атив атлар беригиз», – деп айтыла.

Яратгъан Есибиз Къудратлы Уллу Аллагъ учун лап аявлу ат – Абдуллагъ, сонг – Абдурагъман. Шолардан сонг башында «Абду» деп гелеген оьзге атлар. Шолай болмакъны маънасы – шо атларда Аллагъны аты барлыкъ. Демек, Есибиз Аллагъны къуллары оьз атында шолалыкъны белгилейген

гесек («Абду») болдурмакъ. Тувгъан яшгъа Магъаммат деп такъмакъ да айрыча гъюрметге лайыкълы санала. Белгили йимик, Сорав алынагъан гюн Магъаммат Пайхаммаргъа (аллагъисалам) гъюрмет этип, Магъаммат деп аты булангъа адамлагъа: «Туругъуз ва женнетге гиригиз», – деп айтажакъ (гюнагъ этип тургъан-зулмучулардан ва динге ёкъ затны кыошгъанлардан къайрылар).

Агъмат деген ат да гъюрметли ва кыйматлы атлардан. Гъасил чыгъарып айтгъанда, ата-ананы авлетине бакъгъан борчларыны арасына огъар имангъа къюрюленген яхшы тарбия бермеге герек йимик, багъыйлы ат такъма да тюше. Шолайлыкъда, яш тувгъанда, ислам динге кыйышмайгъан, къаршы турагъан ат берилген буса, шону алышдырса яхшы болар.

• Билмек пайдалы

Адамны товбасы къабул этилмек учун уьч шарт болмагъа тарыкъ: гюнагъ ишни токътатмакъ; этилген ишге гъёкюнмек; шо гюнагъгъа дагъы къайтмас дегенни къатты кюйде тутмакъ.

Эгер суратда адамны янгыз оьр яны гёрсетилген буса (тёшюнден тутуп оьр яны яда янгыз бети), демек инсан суратлангъан кююнде яшавлукъ этмеге болмайгъан даражада буса, шолай суратланы сакъламагъа, тамгъа илмеге гери урулмай. Шо кюйде гёрсетилген адамны сураты терек яда оьсюмлюк йимик жансызгъа санала.

Ораза тутагъан гишини тиш этлери къанай буса, ол шону тюзюрюп тайдырса бола. Шондан сонг авзун чаймаса да ярай. Къанны кългъанлары, гъатта ютулуп кълса да, оразаны бузмай.

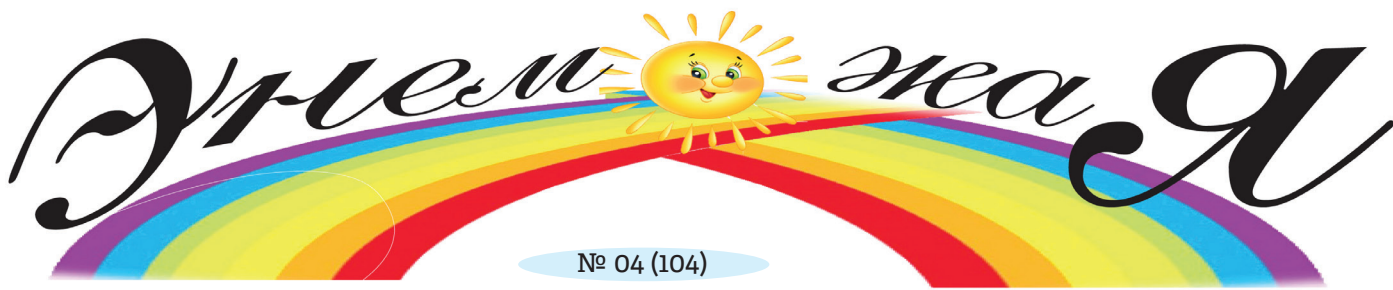
Рузнама. Февраль ай. (Тюш намаз сагъат 12-ге кылына)

ГЮНЛЕР	ТАНГ	ЭКИННИ	МАРКАЧА	ЯССЫ
1	5:23	14:41	17:03	18:34
2	5:22	14:42	17:05	18:35
3	5:21	14:43	17:06	18:36
4	5:20	14:44	17:07	18:37
5	5:20	14:45	17:09	18:39
6	5:19	14:46	17:10	18:40
7	5:18	14:47	17:11	18:41
8	5:16	14:48	17:12	18:42
9	5:15	14:49	17:14	18:43
10	5:14	14:50	17:15	18:44
11	5:13	14:51	17:16	18:45
12	5:12	14:52	17:18	18:47
13	5:11	14:53	17:19	18:48
14	5:10	14:54	17:20	18:49
15	5:08	14:55	17:21	18:50

БУСУРМАНЛАНЫ ЛАП ЯХШЫ ИШИ – ВАКЪТИСИНДЕ КЫЫЛГЪАН НАМАЗЫ

Газетни бу сагъифасында сыйлы китаплардан алынгъан гесеклер, гъадислер бар. Шариатгъа гере шоланы нас ерлеге ташламагъа ярамай.

Бетни гъазирлеген Насрулла БАЙБОЛАТОВ.

№ 04 (104)

● Охув ожақларда

Унутулмажакъ гюнлени эсге алып

Бизин республиканы бары да дегенлей шагъарларында ва юртларында иш гереген охув ожақларында шо агъвалатгъа байлавлу чаралар оьтгерилди.

Шоланы барышында муаллимлер оьзлени алдында билим алагъан яшлагъа Уллу Ватан дауну тарихи, айрыча алгъанда Ленинград шагъарда яшайгъанлар гьрсетген къоччакълыкъны гъакъында айтды. Шолайлыкъда, оланы тарихи эсделиклени асырап сакълама гережни тьшюндюрмеден къайры да, патриот

ругъда тарбиялавлгъа да болушлукъ этгени гъакъда айтмагъа бажарыла. Билим берив управленелени, олай да охув ожақланы Telegram каналларында билдирилгени йимик, шо унутулмажакъ гюнлени эсге алып оьтгерилген гъаракатлагъа башлапгъы ва оьр класланы охувчулары уллу иштагълыкъ булан къуршалып ортакъчылыкъ этди. Шоларда ерлешдирилген маълуматлардан пайдаланып, бугюнлерде оьтгерилген шо гъаракатларда чыгъарылгъан суратланы бири яш охувчуланы тергевюне бериле.

Алдагъы гюнлерде Ленинград шагъар немис елевчулени къамавундан толу кюйде азат этилгенли арадан 80 йыл тамамланды.

● Адабият

Женнет МУСАЕВА

Алгъыш

Досунг булан ятынга Яхшы болгъун гъаманда. Яхшы атгъа ес болма Унутма бир заманда.

Арив болмас, яхшы атынг, Къалса ямангъа айланып. Юрюшлеринг де къалса, Яманлагъа байланып.

Нечик яхшы гъар ишге Дюр бусанг сен пагъмулу. Гиччи булан уллугъа Бирни йимик рагъмулу.

Элибизни биригип, Яманлардан якълайыкъ. Дослукъ – байлыкъ экенни Эсибизде сакълайыкъ.

Чакъыргъанча турмайман

Муаллими сорагъан Тургъузуп гиччипавгъа: «Атынг ким, бажарагъан Гьтерип шунча къавгъа?»

Яш шонда эретурду: «Билмеймен», – дей, иржайып. «Атын билмей къалмагъа Тьгюлюмю, яшым айып?»

Сонг ананг сени эртен Не деп чакъыра ашгъа?» – Деп муаллим сорагъан, Тамаша болуп яшгъа.

«Анам бирде чакъырмай, Мен тез ач болагъангъа. Чакъыргъанча мен барып, Олтуруп къалагъангъа».

Мадина муниципал конкурсну утгъан

Гъар йыл Дагъыстанны билим берив ва илму министерлигини гьрсетивюне гьре, ана тилинде дагъыстанлы авторланы ширларын охув конкурс оьтгериле. Шо конкурс ана тиллени, милли адатланы сакъламакъ ва оьсдюремек, яшланы англавун артдырмакъ ва пагъмуланы аян этмек, шолай да патриот ругъда тарбияламакъ учун оьтгериле.

Оьтген жумада Хасавюрт шагъарны школаларыны охувчуларыны арасында шо конкурсну муниципал тирети тамамланды.

Конкурсну ортакъчылары шируланы чебер охуп, жюрини ва тынглавчуланы тергевюн тартма болдулар.

Къумукъ шируланы охувда Хасавюртдагъы М.Горькийни атындагъы гимназияны 11-нчи «б» класыны охувчу къызы Мадина Залдыкова (суратда) биринчи ерни алды ва грамота булан савгъатланды. Конкурсгъа Мадинаны гъазирлеген муаллим Юлдуз Гъажаматова билдирген кюйде, Мадина Дагъыстанны халкъ шаири А. Жачаевни «Ана булан савболлашыв» деген ширусун охугъан.

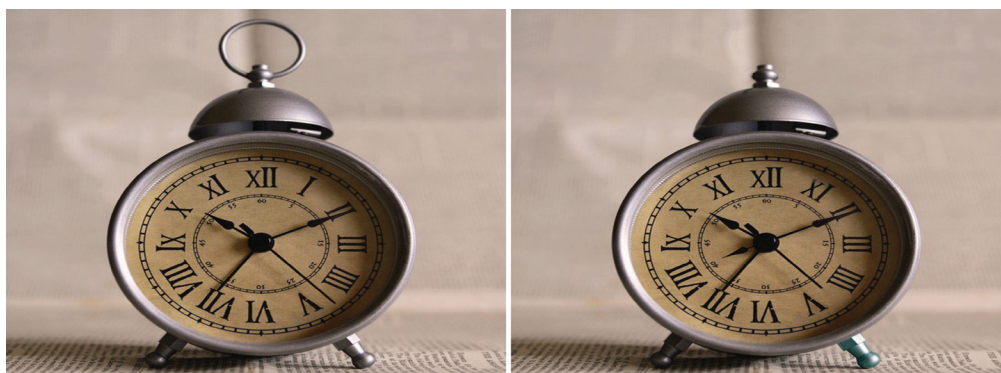

Муниципал конкурсну утгъанлар 20-нчы февральда Магъачкъалада оьтгерилежек республика оьлчевдеги конкурсда ортакъчылыкъ этежеклер.

Мадинагъа буса гезикли конкурсда утмакъны ва янгы оьрлюклеге етишмекни ёрайбыз.

Г.БЕК.

● Бош заманыгъызда

Суратланы башгъалыкъларын табыгъыз

● Халкъ авуз яратывчулугъундан

Айтывлар ва аталар сьзлери

Бавланы аривлюгю – терекден, адамны аривлюгю – юрекден.

Бавчудан бав къалар, алимден – китап.

Бавгъа бакъ – юзюм болсун, ашамма кьюннг болсун.

Бав болмас янгыз терек.

Бавну узуну – яхшы, сьзню къысгъасы – яхшы.

● Уллулар да, яшлар да...

Муслим ашюйге гирип гелгенде, къызашына:

– Айт да, Айна, алты къашыкъны бирче чыгъарып, столгъа негер тизгенсен?

– Абам ишден къайтып уйге гелгинчеге, йымышакълар биширип, ону сюндюрмеге сюемен. Йымышакълар болажакъ хамургъа буса, ювуртдан, йымырткъалардан къайры да, абам айтагъан кюйде, алты къашыкъ ун да къошмагъа тарыкъ. Бираз туз да... Къашыкълар булан мен унну оьлчежекмен.

Китап охуп олтургъан Муслимни гьрген къызашы Айна, тамаша болуп:

– Амайым, интернетни къачан къайтаргъан? – деп сорагъан.

Эртенги ашгъа тепси ягъада олтургъан Муслимни иниси Анваргъа анасы:

– Балам, сен не ашамагъа сюесен? Абанг сагъа не берейим?

– Абам, къалмукъчай бармы? Бар, озокъда, шогъар къошма саримай да... Экмекге къатыкъгъа бишлакъ да, кама да... Абанг йымырткъалар да биширгенмен.

– Мен татли чай булан къаймакъ сюртюлген йымышакълар болмаса ашамайман...

Къумукъланы чилле ай булан байлавлу сынавларындан

Чилле айны биринчи гюннде чакъ нечик болса, сав айда да шолай оьтежек деп ёрала. Гечеден эртенге къырав басып чыкъса, гюндюз къар явмагъа имканлы. Эгер де чилле айда къар явуп, шо да тереклени бутакъларында ята буса, узакъ къалмай чакъ исси болажакъ деп гъисап этиле. Чилле ай сувукъ болса, яй айлар берекетли болагъанны белгиси болуп токътай. Биревюлейине, чилле айда исслик болса, язбашда чакъ салкъын.

Бетни гъазирлеген
Насрулла БАЙБОЛАТОВ.
nasrulla_@mail.ru

• Спорт

Россияны Кубогунда ес болду

Бабаюрт спортшколасында тарбияланган, 86 кило авурлукда ябушаган Хасмагаммат Жаватханов, Самара шагарда ябушувну бокс журасындан оьтгерилген, эки керен Олимпия оюнланы чемпиону Олег Сайитовну атындагы Россияны Кубогунда ес болду.

Ярышлар узатылган 5 гюнню ичинде Россия Федерацияны гьар тюрлю регионларындан гелген спортчулар, инг де агьамиятлы тогьатартыларда алдынлы болуп, милли командада биринчи болмакъ учун ябушдулар. Касбучулар оланы ябушувларына тергевлю кьарарган сонг, ахыр гьасиллеге гьере, Россиядан халкьара оюнларында ортакьчылыкь этежек 13 гьючлю спортчуну атлары аян этилди.

Бабаюрт спортшколада бокс ябушувну старший тренери Марат Шихалиев тарбиялаган Х. Жаватханов, Санкт-Петербургу Андрей Косенкону 5:0 санап булан утуп, огьар бир имканлыкь да кьоймай, ярым финалгьа чыкьды.

Белгород областдан гелген Вадим Шеблыкын булан оьтгерилген финал ябушувну да Хасмагам-

мат 5:0 санап булан утду, Россияны Кубогу боксегьа гезикли савгьат болду.

«Россияны Кубогунда ортакьчылыкь этмек Хасмагаммат учун уллу уьстюнлюкден кьайры да, башгьа халкьара турнирлерде ортакьчылыкь этмек учун имканлыкьлар тувдура. Демек, Х. Жаватханов Европа чемпионатында ортакьчылыкь этежекленни сайламыларыны арасында болуп токьтай. Биз гьали бары гьючлю бюзню салып, янгы уьстюнлюкге онгарылма герекбиз», – дей Марат Шихалиев.

Хасмагаммат бокс ябушувдан эки керен уьлкени биринчилигин де утгьан, оьтген йылны ахырында буса яшьрумленни арасында Будва шагарда боксдан оьтгерилген чемпионатында гьюмюш медалгьа ес болгьан.

Герейхан ГЪАЖИЕВ,
оьз мухбирибиз.

Билимли мингни йыгьар

Биология дарсдан охувчу яшланы БютюрРоссия олимпиадасыны регион бьлюгю тамамлангьан. Магьачкьала шагарда эки гюнню узагьында юрюлген олимпиаданы биринчи гюнню ону ортакьчыларыны теория билимлерин аян этивге, экинчи гюнню буса охувчулар топлагьан билимлерин яшавда кьоллап бажарагьанына багьышлангьан.

Буйнакск райондан баргьан Эрпелидеги орта школаны 11-нчи класыны охувчу кьызы Амина Ахьчева район ва республика конкурсларда ортакьчылыкь этип алдынлы ерлеге, савгьатлагьа ес болагьаны уьйренчик болуп да кьалгьан. Билимли мингни йыгьар дегенлей, артагьы эки-уьч йылны гьысапгьа алсакь да, ол математика, ОБЖ дарслардан юрюлген олимпиадаларда яхшы билими, англаву барын гььрсетип, шексиз кюйде алдынлы ерлени кьазангьан.

Амина 7-нчи класда охуйгьан заманындан башлап биология дарсгьа да айрыча тергев ва агьамият берип янаша ва юрегине тутгьан муратларына етишме кьаст этип чалыша. Муна биология дарсдан юрюлген ва ол алдынлы ерге ес болгьан гезикли олимпиаданы гьысиллери де Аминаны терен билимлери барын исбатлай. Ол башгьа тюрлю предметлени де яхшы биле ва районда юрюлген конкурсларда, олимпиадаларда уь-

А. Ахьчева муаллими Г.Жабрайылова булан.

тюрлюк алып юрюй. Амина Ахьчева озокъда, биология дарсланы ачып-чечип англагьан, оз касбусун кьеп сююп юрютеген муаллим Гуляй-мат Жабрайылованы да аслам пайы бар.

Мугькам билим-лери де, яхшы англаву-тарбиясы да бар Аминагьа ва ону муаллиминне уллу уьстюнлюкге етишмекни ёрайбыз.

Казим
КЪАГЬРУМАН.

Школагьа ремонт этилежек

Алдагьы гюнлерде Бабаюрт районгьа иш сапары булан билим берив ва илму министрени заместители Халит Нурмагамматов гелди. Ону гелмеклигини аслу муралары – кьыйын шартларда яшлар охуйгьан Советское юртдагьы школаны бек бузукь гьали булан байлавлу эди.

Х. Нурмагамматовну ата-аналар булангьы ёлугьуву.

Халит Нурмагамматов идараны гьалин тергеп чыкьган сонг, охувчулары атаанасыны комитетини ва юрт жамиятны ваккиллери булан ёлугьуп лакьырлашды. Гетген охув йыл башлангьанда, райондагьы охув шартлагьа жавап бермейген школаланы комиссия тереген сонг, эсгерилген школа бузукь

гьалда деп токьташдырылгьан.

Шо юртда янгы школа кьурувну масьаласы 2022-нчи йылда башланып, Дагьыстанны Гьукуматы шону кьурмакъ учун этилеген проект-смета документлени онгарма 10 миллиондан артыкъ акьча чыгьаргьан эди. Школаны бинасы кьурулажакь топуракьны масьаласында четимликлер ту-

вулунгьангьа гьере, о маялар да кьайтарылды.

Халит Нурмагамматов юртну жамияты булан этген ёлугьувну гьасиллин чыгьара туруп, школаны ярашдырмагьа тийишли гьерегени ва шогьар кьаралажакь, ону булан бирге район администрацияны бюджетинден акьча маялар да гььрсетилежеги гьакьда айтды.

Шондан кьайры да, школа кьурулма герек топуракьны масьаласын чечив районну ёлбашчысыны тергевюню тюрлюнде болажакьны билдирди. Шо масьаланы чечген ва проект-смета документлер онгарылгьан сонг билим берив ва илму министрлиги школаны 2025-2028-нчи йылларда кьурулажакь школаланы федерал ва регион бьлюгюне кьошмакъ учун гьаракат этежек.

Оьз мухбирибиз.

• Кьумукь театр «Бай кьатын»

А-П. Салаватовну атындагьы кьумукь музыкалы-драма театр февраль айны 3-нде «Бай кьатын» деген спектаклни гььрсете. Азербайжанлы драматург Али Мирлини пьесасына гьере салынган бу спектаклни режиссёр – Ислам Казиев.

Спектаклни игитлери эр-кьатын Сарибий ва Хева. Оланы уланы студент. Акьча етишмейгенликден буланы яшаву оьтесиз бузукь гьалда. Ажжалгьа таллап йимик, шо гьалда яшайгьан агьлюге ярлы, ашама ашы, уьстюне гийме исбатлы опурагьы, уью-ожагьы ёкъ пакьыр геле ва акьча тилей. Булар огьар ашама экмек, бишлакъ бере. Ол буса буланы акьча булан неге кьемек этмейсиз деп айыплай. Мунда арагьа чыкьма башлай яшавну гьар тюрлю масьалалары.

Я.БИЙБОЛАТОВ.

ЕЛДАШ

Учредитель:
Агентство информации и печати Республики Дагестан

Главный редактор
Г.А. КОНАКБИЕВ
8 928-969-60-39

Газета зарегистрирована Управлением Федеральной службы по надзору в сфере связи, информационных технологий и массовых коммуникаций по Республике Дагестан 21 мая 2019 года. Регистрационный номер ПИ №» ТУ05-00430.

Позиция редакции может не совпадать с точкой зрения авторов, которые несут ответственность за достоверность и объективность представленных для публикации материалов. Рукописи не возвращаются и не возвращаются. При перепечатке материалов газеты ссылка на «ЕЛДАШ» обязательна.

Приемная глав. редактора - 65-00-30

Адрес редакции и издателя: 367018, Махачкала, пр. Насрутдинова 1 а, Дом печати, 9 этаж. Телефакс: 65-00-30
Адреса сайта: www.yoldash.ru, e-mail: gz-yoldash@mail.ru (для офици. переписки)

12+

Заместитель глав. редактора
А. Салимурзаев
8 928-974-55-88

Редактора отделов:
К. Караев – отд. экономики и экологии
8 988-449-73-27
Karaev.51@mail.ru

П. Хайбуллаева – отд. правовых проблем, семьи и здоровья
bike-1970@mail.ru

Н. Байбулатов – отд. молодежи, образования, религии и спорта
8 928-836-44-79
nasrulla@mail.ru

Я. Бийдуллаев – отд. культуры
8 960-419-02-73
iarash@bk.ru

Корреспондент
П. Бекеева
8 903-481-03-81
bekeeva.1980@mail.ru

ИНДЕКС 51315

Газета «Елдаш» отпечатана в типографии ООО Издательство «Лотос», г. Махачкала, пр. Насрутдинова 1 а. По вопросам качества печати обращаться в типографию ООО Издательство «Лотос». Время подписания в печать - 18.30, фактическое - 20.00

Корректор
К. КАЗИМОВ

Выпускающий редактор
Н. АЛБАСХАНОВА

e-mail: eldash1917@mail.ru

Газета выходит 48 раз в году
Тираж 4000 экз. Цена - свободная
Заказ № _____